

Radna iskustva doseljenika islamske vjeroispovjesti u Republici Hrvatskoj

Adler, Anita

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:770695>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-04-03**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

ANITA ADLER

**RADNA ISKUSTVA DOSELJENIKA ISLAMSKE
VJEROISPOVIJESTI U REPUBLICI HRVATSKOJ**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

DIPLOMSKI RAD

**RADNA ISKUSTVA DOSELJENIKA ISLAMSKE
VJEROISPOVIJESTI U REPUBLICI HRVATSKOJ**

Studentica: Anita Adler

Mentorica: doc. dr. sc. Marica Marinović Golubić

Zagreb, 2023.

ZAHVALA

Zahvaljujem svojoj mentorici doc. dr. sc. Marici Marinović Golubić koja mi je svojom podrškom, stručnošću i profesionalizmom omogućila da realiziram svoju težnju za kvalitativnom metodologijom.

Veliko hvala i svim profesorima na Fakultetu hrvatskih studija koji su sudjelovali u moduliranju moje sociološke perspektive na svijet.

Također, hvala svima koje imam čast nazivati obitelji i prijateljima. Počevši od mog životnog partnera Matije, koji je bio uz mene kroz sve padove i uspone akademskog obrazovanja, te bez čije podrške ne bih imala snage doći do ovakve završnice.

Zatim, hvala mojim roditeljima, Andrei i Nenadu, koji su me od rane dobi učili da ne odustajem te da realiziram svoje snove.

Na kraju, htjela bih zahvaliti svojoj prijateljici S. na bezuvjetnom prijateljstvu, podršci i inspiraciji za mnogo toga u životu.

SAŽETAK

Cilj ovog istraživanja bio je spoznati pozitivna i negativna (rizike, prepreke, poteškoće) iskustva doseljenika islamske vjeroispovijesti u Republici Hrvatskoj. U prvom redu ovdje je riječ o njihovom radnom iskustvu i pronalasku posla, te stupnju integracije u hrvatsko društvo i tržište rada. U provedbi istraživanja koristila se kvalitativna metodologija, točnije metoda dubinskog intervjua na uzorku osam sudionika (doseljenika islamske vjeroispovijesti). Važnosti nam je bilo uklopiti u uzorak i one koji žive u Republici Hrvatskoj veći broj godina, jer takvi sudionici imaju mogućnost davanja uvida u dinamiku pronalaska posla i rada kroz duži vremenski period, te ukazati na promjene koje su stupile na snagu u međuvremenu. Također, iskustva doseljenika su pokazala da je Republika Hrvatska postala mnogo otvorenija prema stranim radnicima i međunarodnom tržištu rada u usporedbi s vremenom prije koronavirusa, te prije i na početku stupanja u Europsku Uniju. S obzirom da je riječ o doseljenicima islamske vjeroispovijesti koje posjeduju sasvim drugačiju kulturu, zakone, jezik, obrazovanje i religiju, analizirala su se i zasebnost iskustva žena migrantica, stupanj religioznosti i prakticiranja vjere sudionika, te mogućnost ili nemogućnost rada u struci. Sudionike istraživanja, kada je riječ o životnom standardu i tržištu rada u Republici Hrvatskoj, trenutno najviše muče jednaki problemi koji muče hrvatsko domicilno stanovništvo, a to je opadajući životni standard, dok su iskustva diskriminacije rijetka. Nadalje, većina sudionika je visoko obrazovana, a iako nije oduvijek bilo tako, danas radi u IT industriji ili obavlja neki uredski posao, većinski na engleskom jeziku. Unatoč svim proživljenim i opisanim poteškoćama, doseljenici islamske vjeroispovijesti su u ovom istraživanju izrazili i svoju želju za ostankom u Republici Hrvatskoj, u nadi da će se ekonomska situacija unaprijediti, a životni standard poboljšati.

Ključne riječi: radne migracije, radna iskustva, integracija stranih radnika, islamski doseljenici, rizik

ABSTRACT

The goal of this research was to discover the positive and negative (risks, obstacles, and difficulties) experiences of immigrants of the Islamic faith when it comes to work experiences and finding a job in the Republic of Croatia, and to analyze their integration into Croatian society and labor market. For the purpose of this research and thesis, a qualitative methodology was used, and the required findings were obtained by applying the in-depth interview method to 8 participants. Also, it was important to include in the sample those who have lived in the Republic of Croatia for a number of years, because such participants have the capacity of providing insight into the development of possibilities and opportunities of finding a job and working in the Republic of Croatia over a longer period of time, as well as the capacity of pointing out the changes that were enforced in the meantime. These changes are not only related to learning the Croatian language over the years and adapting to the society in which they live, but also to the expansion of the labor market into the international labor market, where English is considered the most desirable as a universal international language. Also, the experiences of immigrants have shown that the Republic of Croatia has become much more open to foreign workers and the international labor market compared to the time before the coronavirus, as well as before and at the beginning of joining the European Union. Given the topic concerns immigrants of the Islamic faith from third-world countries who have a completely different culture, laws, language, education, and religion; the experiences of Islamic women-migrants, the relationship of the participants with their faith (in connection with practicing and influences of work), and the possibility or impossibility of working in the profession of participants were analyzed. When it comes to the standard of living and the labor market in the Republic of Croatia, the participants currently have most of the same problems that concern the Croatian domiciled population, which is a declining standard of living, while experiences of discrimination are rare. Furthermore, most of the participants are highly educated and, although it hasn't always been the case, they work in the IT industry or perform office work, mostly in English. Despite all the difficulties experienced and described, the Islamic immigrants expressed in this research their desire to stay in the Republic of Croatia in hope that the economic situation will improve and the standard of living take a turn for the better.

Key words: labor migration, work experiences, integration of foreign workers, Islamic immigrants, risk

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
1.1. CILJEVI I SVRHA ISTRAŽIVANJA.....	2
1.2. STRUKTURA RADA.....	2
2. RADNE MIGRACIJE	4
2.1. RADNE MIGRACIJE REPUBLIKE HRVATSKE	5
2.2. MIGRANTSKA KRIZA	8
2.3. RIZICI MIGRACIJE.....	10
3. ISLAM	12
3.1. INTEGRACIJE MUSLIMANA U EUROPSKE ZEMLJE	13
4. ZAKON O RADU REPUBLIKE HRVATSKE.....	16
4.1. ZAKON O RADU ZA DOSELJENIKE U REPUBLICI HRVATSKOJ	16
4.2. RADNO PRAVO I RELIGIJSKI PRAZNICI	18
4.3. POTPORA EUROPSKE UNIJE ZA DOSELJENIKE	18
5. METODOLOGIJA	20
5.1. SUDIONICI	20
5.2. LOKACIJA I VRIJEME PROVEDBE ISTRAŽIVANJA.....	23
5.3. PERCEPCIJA ISTRAŽIVAČA, SIGURNOST I ETIKA	24
5.4. INTERVJU.....	25
6. ANALIZA.....	27
6.1. DEMOGRAFSKI UPITNIK	27
6.2. RAZLOZI MIGRACIJE U HRVATSKU, RIZICI I RADNA ISKUSTVA.....	31
6.3. PRILAGODBA NA ŽIVOT I RAD U HRVATSKOJ	44
6.4. BUDUĆNOST U HRVATSKOJ	47
7. RASPRAVA	49
8. ZAKLJUČAK.....	52
9. LITERATURA	54
10. PRILOZI.....	58

1. UVOD

Od 2022. godine Republika Hrvatska bilježi znatno, dotad nezabilježeno povećanje broja stranih radnih migranata. Prijašnja istraživanja (Božić, Kuzmanović, Barada, 2013) naglašavaju kako je najveći broj radnih migranata početkom 21. st. u Hrvatskoj bio podrijetlom iz Bosne i Hercegovine te su kao glavni razlog migracije naveli: „bolje uvjete rada, veću mogućnost zarade i nemogućnost pronalaska posla u vlastitoj zemlji te u nešto manjoj mjeri geografsku blizinu i relativnu lakoću dobivanja radne dozvole“. Ulaskom u Europsku Uniju sliku hrvatskog društva značajno mijenja i rastući priljev stranih radnika iz zemalja trećeg svijeta koje su jezično, kulturološki i geografski udaljenije od prethodno navedenog primjera radnih doseljenika iz susjedne zemlje.

Ukupno gledano, veći je broj istraživačkih radova koji se bave emigracijom iz Republike Hrvatske, a znatno manji broj onih radova koji se bave imigracijom. U ovom će se radu nastojat prikazati razloge dolaska doseljenika islamske vjeroispovijesti, koji nisu iz susjednih zemalja s kojima Hrvatska graniči, u Republiku Hrvatsku, te njihovo iskustvo rada i pronalaska posla. Ciljana skupina istraživanja su radno sposobni muškarci i žene islamske vjeroispovijesti, između 18 i 50 godina života. U skupinu radno sposobnih imigranata za potrebe ovog istraživanja uključili smo kako zaposlene radnike, tako i one koji su u potrazi za poslom, te studente. Nastojat će se saznati s kojim su se preprekama u potrazi za zaposlenjem u Republici Hrvatskoj susreli, ali i spoznati poteškoće za vrijeme trajanja radnog odnosa. Republika Hrvatska smatra se većinski kršćanskom zemljom, stoga nas i zanima postoje li poteškoće ili nerazumijevanje poslodavca koje bi bile vezane uz prakticiranje islama poput slavljenja različitih blagdana i razlikama u radnim i neradnim danima ili u načinima odijevanja, jeziku i slično. Nastojat će se saznati što bi se moglo unaprijediti u Republici Hrvatskoj na temelju iskaza sudionika u istraživanju metodom intervjua, kako bismo držali korak s rastućom stopom radne imigracije u zemlji i nezaustavljivim globalnim procesom modernizacije.

1.1. CILJEVI I SVRHA ISTRAŽIVANJA

Cilj istraživanje je ispitati kakva su iskustva u traženju posla i rada doseljenika islamske vjeroispovijesti u Republici Hrvatskoj. Zanimaju nas kako pozitivna, tako i negativna (rizici, prepreke, poteškoće) iskustva. Pronalazak posla poseban je izazov u društvima s ograničenim poslovnim prilikama na stranom jeziku. Stoga je opravdano pitanje kakav je put pronalaska posla doseljenika (migranata). Radna iskustva doseljenika islamske vjeroispovijesti u Republici Hrvatskoj nisu dovoljno istražena. U radu će poseban naglasak biti stavljen na pitanje jezika i moguće diskriminacije vezane uz religiju i kulturu, kao i na poteškoće pronalaska posla i izvršavanja rada, te stupanj integracije doseljenika u uzorku. Svrha istraživanja je ostvariti dublji uvid u radna iskustva doseljenika islamske vjeroispovijesti u Republici Hrvatskoj te na temelju toga propitati mogućnosti budućeg poboljšanja okolnosti procesa integracije u hrvatsko društvo, te na tržište rada u Republici Hrvatskoj.

1.2. STRUKTURA RADA

Nakon uvodnog djela slijedi teorijski dio, u kojem će se prikazat temeljni pojmovi i nalazi vezani uz radne migracije, kao i uvid u islamsku religijsku i kulturološku pozadinu. Prvo teorijsko poglavlje orijentirano je na uvid u procese i razloge migracija. Nadalje, baviti ćemo se radnim migracijama u Republiku Hrvatsku, a posvetiti ćemo se i poimanju migrantske krize od strane hrvatskih državljana te raznim kontekstima javnih prikaza priljeva strane radne snage u Hrvatsku. Dio prvog poglavlja govori i o rizicima migracije u odnosu doseljenika i države koja ih prima, te je uvršten i sadržaj orijentiran na integraciju muslimanskih radnika-doseljenika u Europi.

Drugo teorijsko poglavlje donosi nam uvid u islamsku vjeroispovijest, odnosno strukturu Islama i kulturološke odrednice praktikanata spomenute religije, kao i razlike između kršćanskog i muslimanskog načina življenja i rada.

Nadalje, treće teorijsko poglavlje odnositi će se na zakonodavnu perspektivu zapošljavanja stranih radnika, kao i na razlike u procesu zaposlenja lokalnog i doseljeničkog stanovništva.

U metodološkom poglavlju govori se o kvalitativnog metodologiji te odabranoj metodi intervjua, kao i načinu analize podataka. Također, daje se uvid u proces pronalaska sudionika te, iako manjinske, određene negativne strane iskustva istraživačice.

Analiza podataka dobivenih na temelju iskaza sudionika prikazana je u petom poglavlju.

U zaključnom poglavlju rezimirati će se uvodni i teorijski okvir te navesti najvažniji nalazi.

Na kraju samog rada stavljen je prikaz korištene literature i popis tablica te priloga.

2. RADNE MIGRACIJE

Migracija, termin koji proizlazi iz latinske riječi koji znači seoba, koristi se kako bi se okarakterizirao čin odlaska iz lokacije dotadašnjeg boravka te dolazak na novu lokaciju odabranu za boravište. Na početku ljudske povijesti, svrha migracije bila je preživljavanje te se bazirala na instinktu. Primjerice, svrha seobe bila je potraga za novim izvorima hrane i vode ili potraga za skloništem od nepovoljnih vremenskih uvjeta. Evolucijom čovjeka mijenjale su se i njegove potrebe. Nekadašnja pitanja o čovjekovoj poziciji u „hranidbenom lancu“ doživjela su svojevrsnu transformaciju i postala pitanja o njegovoj poziciji u „društvenom lancu“. Nadalje, slika svijeta kakvu poznajemo i znamo danas ne bi postala upravo takvom kakva jest bez migracija.

Migracije mogu biti dugoročno planirane, ali mogu biti i proizvod neplanirane i novonastale situacije ili odluke pojedinca te povezane uz socioekonomske, kulturološke ili druge faktore. Neovisno o primarnom motivu migracije, iskustva tijekom, za vrijeme i nakon same migracije pričaju zasebnu priču. Drugim riječima, potreba za rješenjem (promjenom) i samo rješenje (migracija) nisu nužno istog karaktera. Kako bi se uistinu spoznale vrline, mane, potrebe i nužnosti procesa migracije samog pojedinca, morala bi se dubinski ispitati iskustva pojedinca-migranta iz njegovog osobnog života. Na primjeru korištenja kvalitativne metodologije, Babić podsjeća kako „naglasak nije na makro-strukturalnom okviru u kojem se migracije događaju, već na iskustvima samih migranata i njihovoj definiciji situacije.“ (Mesić, 2002; prema Babić 2003:121).

Prema Vukorepi, migracije također razlikujemo po razlozima migriranja, te ih dijelimo na „radne (ekonomske), obiteljske, obrazovne te političke i ratne migracije (što uključuje izbjeglice i tražitelje azila), a „s obzirom na trajanje raspoznajemo trajne, privremene i sezonske migrante (to posebice kod radnih migracija).“ (Vukorepa, 2018:85).

Sukladno navedenom, radne migracije mogu se definirati kao čin migriranja (seobe) pojedinca ili grupe na novu lokaciju (drugi grad ili državu) sa svrhom pronalaska posla i rada u mjestu dolaska.

2.1. RADNE MIGRACIJE REPUBLIKE HRVATSKE

Novi izumi na globalnoj razini doveli su do potražnje znanja o njima, kako bi njihovo upravljanje, održavanje i usavršavanje bilo kontinuirano. Ta je potreba za znanjem i stručnosti dovela do promjena u obrazovnom sustavu, a mogućnosti razvoja pojedinca kao člana društva su se povećale. Daljnja modernizacija, posredovana znanstvenim i tehnološkim izumima, otvara nove radne mogućnosti. Nadalje, uz već postojeće svjetske jezike, nastaju i raznovrsni programski jezici, koji služe za prethodno spomenuto upravljanje i korištenje novih tehnologija. Utjecaj i učinak tehnološke revolucije u Hrvatskoj obrazložila je V. Janković (2009:5): „Tehnološka revolucija započeta primjenom i širenjem informacijsko-komunikacijskih tehnologija uvelike utječe na naše živote, čak i u tranzicijskim zemljama poput Hrvatske koje sve manje zaostaju za razvijenim zapadnim zemljama.“ Također, „danas zahvaljujući napretku tehnologije, pojeftinjenju i hardwarea i softwarea, te širenju telekomunikacijskih mreža, kompjutorizacija i informatizacija oblikuju našu svakodnevicu, izazivajući kompleksne socio-kulturne posljedice.“ (Janković, 2009:5). Međutim, prema Ritzeru (1997), utjecaj kulture je uglavnom nevidljiv, dok je utjecaj radnih odnosa na društveno ponašanje vidljiv. Iskustva radnih doseljenika idealan je alat za utvrđivanje istinitosti te teorije.

„Iako se može tvrditi da se Hrvatsku u javnome diskursu doživljava prije svega kao emigracijsku, a ne imigracijsku zemlju, trendovi mobilnosti radne snage u posljednjih desetak godina upućuju na zaključak da Hrvatska nije više isključivo emigracijska zemlja. Hrvatska sve više postaje zemlja radne imigracije, premda nije riječ o velikom broju (registriranih) radnika.“ (Božić, Kuzmanović, Barada, 2013:367-368). Republika Hrvatska postala je atraktivnijom destinacijom za radne migracije ulaskom u Europsku Uniju. Nužno je uzeti u obzir i pandemiju koronavirusa i pojavu negativnog učinka kojeg je uzrokovala na svjetsku ekonomiju i gospodarstvo, ali i općenite promjene u radnim navikama. Pretpostavlja se da se strani radnici često zapošljavaju za fizički posao ili rad u IT sektoru, gdje znanje hrvatskog jezika nije nužnost. Primjerice, „lockdown“ za vrijeme pandemije koronavirusa bio je idealna prilika za jačanje poslovanja dostavnih službi (hrane, pića, namirnica, potrepština, itd.). Za posao dostavljača nije nužno znati hrvatski jezik, a može se obavljati i bez prijevoznog sredstva za koji je potrebna vozačka dozvola (bicikl). Iako, za neke je dostavne službe potrebno barem minimalno informatičko obrazovanje, koje je nužno za korištenje aplikacija za izvršavanje dostava. Nadalje, kada je riječ o spomenutom „lockdownu“,

rad od kuće postao je najsigurnija i najefikasnija opcija za izvršavanje radnih obaveza za vrijeme njegova trajanja. Mnoge IT kompanije nastavile su prakticirati rad od kuće i nakon završetka „lockdowna“. U samoj IT industriji, mnoge kompanije imaju međunarodne partnere i stranke, te nisu ograničene na poznavanje isključivo hrvatskog jezika. Nadalje, programerski kodovi jezik su za sebe, a ukoliko ga netko poznaje i može ga primijeniti, nije mu/joj potrebno znanje hrvatskog jezika. Prije, i nakon, spomenute pandemije pozornost društva usredotočena je i na socijalizaciju koja se najčešće odvija na javnim mjestima, specifično ugostiteljskim objektima (kafićima, restoranima...). Dok je za posao kuhara ili pekara znanje hrvatskog jezika od sporedne važnosti, posao konobara zahtjeva barem znanje rječnika vezanog za hranu i piće (primjerice za uzimanje narudžbe). Nadalje, na tržištu je prisutno sve više „posredničkih“ tvrtki, čija je primarna svrha legalno zapošljavanje i isplata plaća po Zakonu o radu Republike Hrvatske, kako bi se izbjegla ilegalna zapošljavanja i problem poreza koji bi mogao biti posljedica direktnog zapošljavanja radnika od strane kompanije izvan Hrvatske. Spomenute „posredničke“ tvrtke većinski pronalaze radnike za svoje klijente (kompanije različitih sektora) te im (kompanijama klijentima), uz naknadu za svoje usluge, nude radnike adekvatne za pozicije koje nude. Međutim, u Republici Hrvatsko i dalje postoji značajnije veći broj radnih mjesta na hrvatskom jeziku, ili koji zahtijevaju znanje (i) hrvatskog jezika.

Prema Mesiću (2002:9), „internacionalizacija, sve intenzivnija u novije doba, stvara mostove među zemljama, isprva oblikovane za tokove kapitala, ali se na kraju njima služe migranti. Međunarodne migracije se ne događaju slučajno, nego se proizvode“.

Tržište rada, kao i sama praksa poslovanja, konstantno se mijenja, transformira i prilagođava. Samim time stvaraju se nova radna mjesta (pozicije), kao odgovor na potrebe daljnje modernizacije i razvoja društva. Iako ne postoji mnogo istraživanja i podataka koji bi predočili pravu sliku stanja i omjera islamskih doseljenika u zadnjih nekoliko godina, poznati su nam značajniji počeci. „Muslimani se u većem broju počinju nastanjivati u zapadnoeuropskim društvima kao radnička imigracija početkom 1960-ih godina, a od 1970-ih mnogima se pridružuju i njihove obitelji“ (Kovač, 2009:210). Kako je Hrvatska za vrijeme Domovinskog rata (1991.-1995.) postala većinski emigracijska zemlja, trebalo je nekoliko godina za povratak pitanja o imigracijskim procesima stranaca. Uzmemo li u obzir i recesije koje su kroz prvih 15 godine 21. stoljeća zadesile Hrvatsku, ona nije bila jedna od poželjnih imigracijska destinacija u Europi.

Naime, u 2013. godini, nakon ulaska Hrvatske u Europsku Uniju, skupina istraživača (Gregurović, Kuti i Župarić-Iljić, 2016) provela je istraživanje o stavovima stanovnika dviju najistočnijih hrvatskih županija prema dvjema različitim kategorijama pridošlica: radnicima iseljenicima i tražiteljima azila. Istraživanje je rađeno na prigodnom uzorku od 1 110 punoljetnih ispitanika u dvije županije: Osječko-baranjskoj i Vukovarsko-srijemskoj.

Tablica 1. - Stavovi spram radnika imigranata domicilnog stanovništva Istočne Hrvatske (%)

	U potpunosti se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem	Pogreška mjerenja	Aritmetička sredina	Standardna devijacija	Faktorsko opterećenje
Visok udio radnika migranata će ugroziti našu kulturu i tradiciju.	32,3	19,6	25,6	11,9	9,9	0,6	2,47	1,319	0,787
Ne bih volio živjeti u istoj četvrti kao i radnici migranti.	25,9	18,3	32,6	13,7	8,7	0,7	2,61	1,252	0,892
Bilo bi mi jako teško prihvatiti radnika migranta kao svog šefa.	24,7	17,4	30,2	13,1	13,7	1	2,73	1,338	0,872
Teško da bih ikada pozvao radnika migranta kao gosta u svoj dom.	28,9	19,5	31,1	10,5	9,3	0,8	2,51	1,267	0,865
Radnici migranti nikada neće usvojiti vrijednosti i način života našeg društva.	21,4	19,7	34,7	12,6	10,9	0,7	2,72	1,244	0,863

Izvor: Gregurović M., Kuti S., Župarić-Iljić D. (2016, 107).

Podaci pokazuju da se ispitanici u najvećem omjeru ne slažu s ovim tvrdnjama, iako srednje vrijednosti ukazuju na neodlučnost. Ovi rezultati impliciraju da se radnici imigranti ne doživljavaju kao kulturološka prijetnja ili kao prijetnja vrijednostima društva domaćina. Dodatno, u najvećem omjeru ispitanici bi radnike imigrante mogli prihvatiti kao svoje susjede, goste ili čak kao šefove na poslu (Gregurović, Kuti, Župarić-Iljić, 2016:107).

Uzmemo li u obzir da se navedeno istraživanje i dobiveni podaci odnose na period koji je prethodio migrantskoj krizi u Hrvatskoj 2015. godine, a naknadna istraživanja o ovoj temi nisu se provodila, ne možemo sa sigurnošću tvrditi da nije došlo do promjene u razmišljanjima i stavovima.

2.2. MIGRANTSKA KRIZA

„Migrantska kriza je u jednom dijelu europskih medija popraćena tvrdnjama da migranti žele ponajprije doći u one države koje pružaju izdašnju socijalnu pomoć te u kojima već postoje brojnije zajednice bliskoističnih i afričkih useljenika. Drugi pak tvrde da migrante privlače države snažnijeg gospodarstva i veće tolerancije“ (Haramija, Trošelj Miočević, 2018:347). Migrantska kriza koja je pogodila Hrvatsku 2015. godine, zabrinula je tadašnje hrvatsko društvo i postavila temelje mišljenja naših državljana prema migrantima. Generalizacija migranata na temelju ekscesa pojedinaca ili grupa bila je prisutna u raznim medijskim izdanjima. Komentari naših hrvatskih čitatelja na portalima koji su objavljivali članke o migrantima često su diskriminirajući, a ponekad i vrlo neugodni. „Širenje moralne panike jedan je od sve učestalijih odgovora na migracijska kretanja unatoč tome što istraživanja pokazuju da većina Europljana podupire otvorenu Europu. Političari i mediji, poglavito oni s desne i krajnje desne strane političkoga spektra, nastoje imigrante predstaviti kao sigurnosni i svaki drugi problem u svima, makar i potencijalnim, zemljama primitka” (Huddleston i Mikaba, 2017; prema Kumpes 2018:277).

Postoji mogućnost da je i dalje prisutan takav stav, na temelju negativne medijske pozornosti, a ima li pomaka u našem lokalnom mentalitetu otkriti će osobno iskustvo doseljenika. Međutim, nije svaki migrant, ili doseljenik islamske vjeroispovijesti, došao u Hrvatsku iz istog razloga i s istim naumom. Skupina doseljenika u ovom uzorku nije nužno doselila unutar istog migrantskog vala te nisu tražitelji azila, ali moguće je da su neki, spletom okolnosti, u to vrijeme doselili zbog svojih razloga i planova, neovisno o migrantskoj krizi, a „javna panika” koja je vladala u vrijeme vala migracija u našem društvu možda je pridonijela negativnom iskustvu.

Važno je osvrnuti se na temu i utjecaj medija, koji su o migrantskoj krizi izvještavali stvarajući negativne konotacije. Medijsko izvještavanje je „prva linija“ informacija dostupna javnosti. Samim time, ukoliko se osobno ne istraži pozadina određene situacije ili događaja, iskazi medija su jedina poveznica između pojedinca kao čitatelja, odnosno primatelja informacije, i same

realnosti. „Zbog kontinuiranog dolaska imigranata, dio Europljana je nezadovoljan, preplašen i zabrinut za svoju budućnost te posljedično sve više rezigniran prema njihovoj sudbini. Obrazloženje i rješenje takvog stanja traže i putem digitalnih medija, prvenstveno na portalima desnih populista koji imigrante nastoje stigmatizirati stavljanjem pojedinosti izvan konteksta i širenjem neistinitih informacija.“ (Takahashi, Skoko, Pavić, 2018:107).

Kredibilitet medija nije jedna od tema ovog rada, ali važno je podsjetiti da utječu na javno mnijenje. Ovisno o stupnju utjecaja na pojedinca, mogu oblikovati i subjektivno mišljenje. „U Zapadnoj Europi se islam povezuje s velikim skupinama imigranata, čija se integracija od strane Europljana percipira kao problematična“ (Haramija, Trošelj Miočević, 2018:349). Medijske reportaže često znaju biti dramatične, ovisno o temi, te postoji rizik širenja kolektivne panike. Takva zbivanja često kreiraju neistinitu sliku o akterima i događajima, koja može dovesti do generalizacije, ali i predrasuda i diskriminacije, temeljene na nacionalnosti, rasi i religiji. Spomenuto možemo opisati na slikovit način pomoću imaginarne skale od -5 do 5. Kada se o pojedincu ili grupi ima neutralno mišljenje, ili mišljenje kao takvo nije izraženo, ili ne postoji, ono je na nuli (0). Dođe li do potrebe da pojedinac ili grupa želi napredovati i zahtjeva pozitivno mišljenje i odobravanje, od 0 do 5 dijeli ga samo 5 koraka. Međutim, ukoliko od početka naiđe na negativno mišljenje i izričito neodobravanje, od -5 do 5 dijeli ga 10 koraka. Samim time, ukoliko je vrijeme za ulazak pojedinca-migranta u neko društveno i/ili radno okruženje, a o njemu je javnost već unaprijed kreirala predodžbu (neovisno o provjeri istinitosti činjeničnih saznanja), postoji mogućnost da će se navedenom pojedincu-migrantu otežati mogućnost dokazivanja i napretka, ili značajno usporiti taj proces. Zeman je, u svom osvrtu na Becka, naglasio kako smo ušli u „spekulativno doba“, odnosno, vrijeme u kojemu sve treba biti izloženo dvostrukom pogledu, jer se više ne može slijepo vjerovati svijetu vidljivog. Također navodi da taj svijet mora biti istražen, relativiziran i vrednovan u odnosu na drugu zbiljnost, odnosno, stvarnost koja postoji samo u misli, a ipak je skrivena u svijetu (Zeman, 2004).

Do i za vrijeme 2023. godine, slika hrvatskog društva znatno se promijenila kada je riječ o migrantima. Njihov rastući broj ima velikog utjecaja na poimanje radnih mogućnosti na hrvatskom tržištu rada, kao i na poimanje hrvatskog društva u cjelini. Odnos između imigranata i lokalnog (hrvatskog) stanovništva podložno je promjenama s obzirom na prolaznost vremena u njihovom suživotu. Iako se u ovom radu specifično ne potražuje odgovor na pitanje jesu li navika ili

uspješnost integracijskog procesa razlozi za rast broja migranata, već se traže informacije potaknute i dobivene osobnim iskustvom sudionika istraživanja, postoji mogućnost da će se neke činjenice na temu same razotkriti kod doseljenika islamske vjeroispovijesti koji u Hrvatskoj borave nekoliko godina.

2.3. RIZICI MIGRACIJE

Prema Giddensu, „rizik je dinamika koja pokreće društvo sklono promjeni, društvo koje svoju budućnost želi samo odrediti, radije nego da se prepusti religiji, tradiciji ili hirovima prirode“ (Giddens, 2005). Bilo da je riječ o individualnoj ili grupnoj migraciji, ono što zasigurno imaju zajedničko je rizik nepredvidivog iskustva baziranog na vlastitoj odluci. Kada je iskustvo nepredvidivo, jer se još nije doživjelo na podjednak ili sličan način usporedno sa prethodnim iskustvima, te se o njemu može samo nagađati (spekulirati), možemo povući poveznicu sa Giddensovim terminom „*manufactured risk*“, odnosno „proizvedenim rizikom koji se odnosi na suočavanje s rizičnim situacijama, s kojima smo u prošlosti imalo vrlo malo iskustva“ (Giddens, 2005). Ukoliko se broj doseljenika s vremenom poveća, možemo očekivati da će samo nastaviti rasti i u budućnosti, a ideja o preseljenu u Republiku Hrvatsku širiti. Ipak, „kako se „proizvedeni rizik“ širi, rizik postaje sve veći“ (Giddens, 2005). Strah od neočekivanog, neproživljenog i neistraženog može se suzbiti djelovanjem u smjeru navedenih predmeta straha, kako bi se iskusila realnost koja ne počiva na pretpostavkama koje, ukoliko neprovjerene, mogu biti neistinite. U konačnici, u svijetu nesigurnosti, sama ideja da bi neki pothvat mogao biti uspješan, i priuštiti zadovoljavajuće rezultate, ili barem pozitivnu promjenu, rizik je kojeg bi značajan broj ljudi bio spreman poduzeti. Za razliku od doseljenika islamske vjeroispovijesti koji emigriraju iz, primjerice, Bosne i Hercegovine, možemo slobodno pretpostaviti da doseljenici islamske vjeroispovijesti koji emigriraju iz nekih od zemalja trećeg svijeta moraju poduzeti veći rizik migrirajući u Republiku Hrvatsku. Razlog je veći geografski jaz, a time i jezični, te kulturološki. Kako bi se istražila, odnosno ispitala, stvarnost takvih rizika, ali i onoga što je proizašlo iz njih, treba se ući u dubinu iskustva.

S druge strane, važno je spomenuti i stranu koja „prima“ radne doseljenike, odnosno državu koja postaje novim domom radnika stranaca (migranata). Prema istraživanju provedenog 2009. godine

pokazalo se, pomoću anketnog upitnika, da većina ispitanika „strane radnike smatra prijetnjom koja domaće stanovništvo može ugroziti na tržištu rada“ (Čačić-Kumpes, Gregurović i Kumpes, 2012:329).

Kada je riječ o državi u koju su radnici stranci imigrirali, važno je napomenuti i rizik za društvo primitka. Naime „naseljavanje skupina migranata i formiranje etničkih manjina može iz temelja promijeniti društveno, kulturno, gospodarsko i političko tkivo društava, osobito dugoročno gledano“ (Castles, de Haas i Miller, 2014:1).

3. ISLAM

Temeljna ideja islama zasniva se na ideji da vjernik prihvaća biti predan na volju Bogu, odnosno Allahu, kao jedinom Bogu i stvoritelju svijeta. Na arapskom Allāh znači Bog, a islām doslovno znači „predaja“. Govori se da je proroku Muhamedu (Muhammadu) Allah dao svete spise – Kur’ān, u kojima je obznanjena Njegova volja koja nalaže da mu se sva ljudska bića moraju pokoriti. Početkom islama smatra se Muhamedov proglas spomenutih svetih spisa u 7. stoljeću. Islam se smatra drugom najvećom religijom u svijetu, nakon kršćanstva jer se od samog početka, kao religija, širila svijetom ubrzanim tempom. Tom ubrzanom širenju doprinijelo je razdoblje islamskih osvajanja i izgradnje carstva. U islamu je naglasak na striktni monoteizam, sveci ne postoje, a proroci su obični ljudi koji prenašaju riječ Božju (Mahdi, Schimmel i Rahman, 2023).

Latifi i Shtufi se u svom radu o strujama islama u suvremenom svijetu osvrću na Ramadanov prikaz islama i njegovih oblika, koji se temelje na dva izvora islama, Kuran i proroka Muhameda: „Iz tih je izvora raspoređen i izveden niz načela i praksi, koje čine srž islamskoga nauka, a oko kojih se slažu sve pravne tradicije i škole: šest stupova vjere (arkan al–iman), koji čine vjeru (al–aqida), i pet stupova islama (arkan al–islam), koji detaljno uređuju rituale (ibadat, obožavanje, ishrana itd.)“ (Ramadan, 2012:68; prema Latifi i Shtufi 2018:381).

Postoje razlike između islamskih zemalja, a iste počivaju na interpretaciji Kurana. O tome govore autori Latifi i Shufti, koji prikazuju načela islamske civilizacije: „Na toj se razini razvija mnoštvo različitosti zbog raznih interpretacija kuranskoga teksta i sekundarnih načela koja proizlaze iz prvih. Te divergencije dobivaju zatim ili oblik razlika između sunita i šijita, ili oblik razlika između brojnih legalističkih škola, te na taj način stvaraju ono što već poznajemo kao povijest islama“ (Latifi i Shtufi, 2018:381). Kada je riječ o povezanosti državne vlasti i zakona s religijskom sferom, možemo uzeti za primjer Iran, u kojem je na snazi teokracija, odnosno „oblik vladavine koji se legitimira božjom voljom i u kojem državni (svjetovni) i religijski poredak čine jedinstvo. Određuje ju vlast jedne osobe (monokracija) kojoj se pridaje autoritet božanstva, ili vlast svećeničke kaste (hijerokracija) u ime božanstva“.¹

¹ teokracija. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 28. 8. 2023. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=60863>

Uz regionalnu raznolikosti, unutarnju podjelu unutar islamskog društva donose i urbani i seoski načini života, gdje se seoski način života u većoj mjeri pridržava religijskoj tradiciji i praksi. Nadalje, jedan od vidljivih običaja i normi, a u nekim zemljama i zakonski određen, je nošenja pokrivala kod žena. Običaj pokrivanja žena (koji je prvobitno nastao kao znak aristokracije, ali je kasnije poslužio u svrhu odvajanja žena od muškaraca), na primjer, stečen je u Iraku (Mahdi, Schimmel i Rahman, 2023).

3.1. INTEGRACIJE MUSLIMANA U EUROPSKE ZEMLJE

Uzme li se u obzir okvir državnih zakona, društvenih normi i kulturoloških praksi islamskih zemalja u raznim oblicima, treba se osvrnuti na pitanje integracije. U ovom slučaju, na pitanje integracije islamskih doseljenika u Republici Hrvatskoj, većinski katoličkoj zemlji. „Unatoč nepostojanju jedinstvene definicije integracije, ono što je sigurno kod definiranja integracije jest da je to proces (i to višedimenzionalan i dugotrajan) prihvaćanja migranata u (receptivno) društvo“ (Blagojević, 2020:711). Ista autorica navodi kako se koncept integracije se pobliže može opisati kao „proces čiji je cilj integrirati migrante u društvo tako da imaju priliku za samostalan, siguran i dostojanstven život. Iako ne postoji jedinstveni model za ostvarivanje ovog cilja, načini na koji pojedine države ostvaruju integraciju mogu se klasificirati u nekoliko temeljnih modela“ (Blagojević, 2020:711). Ti temeljni modeli integracije su sljedeći:

1. „Model potpune isključenosti – migrant je definiran kao stranac ili netko tko ne pripada u određenu zemlju i/ili zajednicu
2. Model djelomične isključenosti – uloga migranata je reducirana na ekonomsko područje, a ostalim područjima političkog, socijalnog i kulturnog života su isključeni iz participacije na temelju participacije u pojedinim segmentima društva (prvenstveno na tržištu rada)
3. Asimilacijski model – od migranata se ne očekuje da ističu svoju kulturnu, jezičnu ili religioznu pripadnost, u cilju što jednostavnijeg 'spajanja' s većinskom populacijom te podrazumijeva uključenost migranata u receptivno društvo procesom 'adaptacije'
4. Pluralistički model – pripadnici migrantske skupine su shvaćeni kao dio etničke zajednice koje se razlikuju od većinske populacije po jeziku, kulturi, običajima i nekim drugim karakteristikama, pri čemu se od migranata očekuje da prihvate temeljne društvene

vrijednosti receptivnog društva, a u isto im se vrijeme jamči njihovo pravo da budu različiti.“ (Blagojević, 2020:711-712)

Božić, Kuzmanović i Barada (2013:369) u svom istraživanju stranih radnika u Republici Hrvatskoj ispituju različite aspekte života stranih radnika, spominju “nezaposlenost kao bitnu dimenziju socijalne isključenosti” te tvrde da je “rad ključni element njihove migracije”. Autori ističu da također “postoji mogućnost da su (stranci) došli raditi u Hrvatsku upravo zato što su bili izloženi radnoj isključenosti u zemlji porijekla...”. Nadalje, u isti autori bavili i temom diskriminacije stranih radnika u Republici Hrvatskoj: „Riječ je o relevantnoj dimenziji iskustva radne migracije jer diskriminacija migranata nije sustavno istraživana. Premda se općenito može reći da su istraživanja socijalne isključenosti u nas malobrojna, a da su se postojeća obično bavila nezaposlenima...“ (Božić, Kuzmanović, i Barada, 2013:370).

Autori također tvrde da „strani radnici u Hrvatskoj najveći broj socijalnih odnosa grade na radnome mjestu, osjećaj prihvaćenosti pod velikim je utjecajem radnih odnosa na poslu“, te da „u hrvatskoj javnosti strani radnici još uvijek uglavnom nisu percipirani kao velika konkurentna grupa na tržištu rada, no lako je moguće da će s dužim boravkom te većom integracijom na tržištu stanovanja i rada, kao i jačanjem konkurencije s hrvatskim radnicima, osjećaj integriranosti opadati“ (Božić, Kuzmanović, i Barada, 2013:389).

Temom diskriminacije bavili su se i Haramija i Trošelj Miočević (2018:354), u kontekstu religijskih opredjeljenja, te tvrde da: „Imigranti ne doživljavaju diskriminaciju od strane kršćanskih vjerskih zajednica, već je stvar u tome da brojni nereligiozni Europljani teško mogu razumjeti religiozne osobe, a tako nastaje prepreka u procesu komunikacije.“

Govorimo li o društvenom uređenju, iako je Hrvatska većinski kršćanska zemlja, zbog vladavine demokracije i članstva u Europskoj Uniji strani radnici se mogu usredotočiti na zaposlenje i rad neovisno o svojoj religijskoj praksi, dok u njihovim državama društvene i zakonsko uređenje počiva na njihovoj verziji interpretacije Kurana.

Uzme li se navedeno u obzir, može se reći da je Republika Hrvatska, na temelju većinski katoličke populacije i demokratskog društva, prava suprotnost islamskim zemljama. Isto se može reći za sve kulturološke čimbenike. Kao što je već spomenuto, Republika Hrvatska se nalazi u situaciji gdje,

zbog sve većih i učestalijih priljeva strane radne snage, mora voditi računa o adaptaciji na novo multikulturalno okruženje. Postoji li preveliki jaz između religijskih, kulturoloških i društvenih navika između zemlje primitka i zemlje odlaska? Valja se osvrnuti na temeljne razlike katolika i muslimana.

„Postoje stajališta da je muslimanska kultura u sukobu s onom europskom na pitanjima poput slobode izražavanja, prava žena i odvojenosti države i crkve. Teško je odrediti je li riječ o sukobu kultura, ali je činjenica da postoje neusklađenosti. Europljani očekuju strogu odvojenost svjetovnog od vjerskog, a muslimani teško poimaju razliku svjetovnog od vjerskog (sve je propisano Kuranom). Europljani traže slobodu izražavanja i toleranciju različitosti (pa zato i otvoreno kritiziraju religije), a islam svako zadiranje u svoje istine najoštrije osuđuje (muslimani bi se morali naučiti da je kritika dio demokratskog procesa). Glede prava žena postoje razlike, ali (proučivši Kuran) možemo zaključiti da je položaj žene u arapskim zemljama prije plod davno naslijeđenih običaja, nego propisa Kurana“ (Haramija, Trošelj Miočević, 2018:350-351).

Autori se osvrću na pitanje radne i kulturne integracije muslimanskih radnika, te dolaze do rješenja i zaključuju: „Uključimo li imigrante u gospodarski sustav, zaposlimo li ih, pomognemo li da pokrenu vlastiti posao, spriječiti ćemo njihovu getoizaciju – odvajanje od društva. Biti zaposlen znači imati osjećaj dostojanstva i pripadnosti, sudjelovati na tržištu znači komunicirati s drugima. Komunikacija koju traži sudjelovanje u gospodarskom sustavu znači i ostvarenje preduvjeta za početak one kulturne integracije“ (Haramija, Trošelj Miočević, 2018:351).

Drugim riječima, ukoliko je zemlja primitka otvorena prema dimenzijama uključenosti koje se odnose na strane radnike, te istima nudi podjednake radne prilike koje počivaju na radnoj sposobnosti, a ne kulturološkim i religijskim praksama, oni će se lakše integrirati i u samo društvo. Međutim, osim kulturološkog, religijskog i jezičnog aspekta, treba se osvrnuti i na zakonski okvir.

4. ZAKON O RADU REPUBLIKE HRVATSKE

Kako bi rad u Republici Hrvatskoj bio legalan, valjan i zakonit treba se pridržavati Zakona o radu Republike Hrvatske. Na temelju spomenutog se, prema članku 1. Zakona o radu, „uređuju radni odnosi u Republici Hrvatskoj, ako drugim zakonom ili međunarodnim ugovorom, koji je sklopljen i potvrđen u skladu s Ustavom Republike Hrvatske, te objavljen, a koji je na snazi, nije drukčije određeno“.²

4.1. ZAKON O RADU ZA DOSELJENIKE U REPUBLICI HRVATSKOJ

Zakon o radu Republike Hrvatske jedan je od glavnih zakona u Republici Hrvatskoj, ali uz njega postoji i „Zakon o strancima“³. Za radne doseljenike vrijede oba zakona.

Prema stavci 5 članka 3. Zakona o strancima „stranac je osoba koja nema hrvatsko državljanstvo“, a prema stavci 10 istog članka „poslodavac je pravna ili fizička osoba koja je s državljaninom treće zemlje zasnovala radni odnos ili se koristi njegovim radom“. „Ogroman te prije svega nekontroliran priljev (nezakonitih) migranata u 2014. i 2015. godini u Europsku uniju, neovisno o poduzetim mjerama i pravnim ograničenjima, učinio je ustupak da se to pitanje, kao i pitanje nadzora i sigurnosti granice, pozicionira u žarište zaštite nacionalnih interesa određenih država.“ (Tadić J., Dragović i Tadić T., 2016:14).

Za razliku od hrvatskih radnika, radnici stranci (migranti trećih zemalja) podvrgnuti su sigurnosnim provjerama kako bi se utvrdilo jesu li prijetnja nacionalnoj sigurnosti, a spomenuto je određeno stankama 1-4 članka 5. Zakona o strancima. Za boravak u Republici Hrvatskoj potrebna je viza, odnosno odobrenje i izvadak iste, a postoji i mogućnost produljenja (članak 62. Zakona o strancima) ovisno o ozbiljnosti razloga ostanka (primjerice; radni odnos). Poslodavac je dužan prijaviti stranog radnika te po potrebi obavještavati nadležne institucije o kretanju radnika (primjerice; u slučaju putovanja), ukoliko se to od njega zatraži, a u suprotnom može podlijeći

² Zakon o radu, pročišćeni tekst zakona, NN 93/14, 127/17, 98/19, 151/22, 64/23, na snazi od 14.06.2023., Članak 1: <https://www.zakon.hr/z/307/Zakon-o-radu>

³ Zakon o strancima, NN 133/20, 114/22, 151/22, na snazi od 01.01.2023. <https://www.zakon.hr/z/142/Zakon-o-strancima>

novčanoj kazni (članci 178., 230. i 231. Zakona o strancima). Također, poslodavac mora u svakom trenutku biti spreman dati na uvid dokumentaciju vezanu uz zaposlenje stranog radnika.

Uz ugovor o radu, u Republici Hrvatskoj općenito postoji i studentski ugovor o radu. Studentski rad nerijetka je pojava u Republici Hrvatskoj, a broj studenata radnika znatno se povećao novim radnim zakonom uvedenim 2020. godine, koji dopušta izvanrednim studentima rad na vlastiti studentski ugovor. Prije navedenog zakona, pravo na studentski rad imali su samo redovni studenti. Prema stavki c) članka 2. Zakona o obavljanju studentskih poslova „izjednačeni su u pravima i obvezama redoviti studenti i izvanredni studenti koji nemaju zasnovan radni odnos i/ili ne obavljaju samostalnu djelatnost obrta, slobodnog zanimanja i/ili poljoprivrede i šumarstva“⁴.

Kada je riječ o studentima strancima, stavka 29 članka 3. Zakona o strancima navodi: „student je državljanin treće zemlje koji je ostvario pravo na upis na studij i kojemu je odobren prihvata kako bi studirao u punoj nastavnoj satnici te stekao kvalifikaciju razine visokog obrazovanja, u skladu s propisom kojim se uređuje visoko obrazovanje“. Obavljanje studentskog rada nije navedeno kao opcija za studente strance te stavlja u pitanje postojanja legalnog načina rada od strane studenata stranaca. Većina poslodavaca u Republici Hrvatskoj zahtjeva radno iskustvo (makar studentsko) prije zapošljavanja na regularan ugovor o radu. Ukoliko je studentu za vrijeme trajanja studija potrebno stjecanje radnog iskustva, kako bi imao uspješnije izgleda za zaposlenje u Republici Hrvatskoj pri završetku studiranja, a to nije u mogućnosti iskusiti, samim time je i rizik pronalaska posla u budućnosti veći. Ukoliko je studentu strancu rad potreban kako bi njegova/njezina kvaliteta života, a time i sam boravak u Hrvatskoj kao zemlji studiranja, bili održivi, a oni nisu u zakonskoj mogućnosti zatražiti to pravo, zagovaranje o ljudskim pravima i „promocija“ istih od strane Europske Unije (čija je članica i Republika Hrvatska) dolazi u pitanje.

Iako stjecanje hrvatskog državljanstva nije tema ovog istraživanja, u svrhu shvaćanja metodološke analize koja slijedi na kraju, ipak će se dodati kratak osvrt na zakone na snazi. Stranac mora zadovoljiti nekoliko preduvjeta za stjecanje hrvatskog državljanstva te se moraju ispoštovati sljedeće stavke:

- „da je navršio 18 godina života“

⁴ Zakon o obavljanju studentskih poslova, pročišćeni tekst zakona, NN 96/18, 16/20, na snazi od 13.02.2020.
<https://www.zakon.hr/z/1173/Zakon-o-obavljanju-studentskih-poslova>

- ima otpust iz stranog državljanstva ili da podnese dokaz da će otpust dobiti ako bude primljen u hrvatsko državljanstvo“
- živi u Republici Hrvatskoj s prijavljenim boravkom 8 godina neprekidno do podnošenja zahtjeva i ima odobren status stranca na stalnom boravku“
- poznaje hrvatski jezik i latinično pismo, hrvatsku kulturu i društveno uređenje“
- da poštuje pravni poredak Republike Hrvatske, da je podmirio dospjela javna davanja te da ne postoje sigurnosne zapreke za njegov primitak u hrvatsko državljanstvo“⁵

4.2 RADNO PRAVO I RELIGIJSKI PRAZNICI

„U Hrvatskoj muslimani imaju pravo na odmor na Ramazanski bajram (blagdan pauze) i Kurban-bajram (blagdan žrtve)“.⁶ Navedeni blagdani smatraju se neradnima, a radnici islamske vjeroispovijesti, za razliku od onih koji to nisu, nisu dužni obavljati poslove na te dane. Ukoliko radnik u dogovoru s poslodavcem odluči ipak raditi, može se pozvati članak 94. Zakona o radu Republike Hrvatske, koji vrijedi jednako za hrvatske i strane radnike.⁷ Spomenuti članak nalaže da „za otežane uvjete rada, prekovremeni i noćni rad te za rad nedjeljom, blagdanom ili nekim drugim danom za koji je zakonom određeno da se ne radi, radnik ima pravo na povećanu plaću“. Ukoliko se poslodavac nije spreman pridržati navedenog članka, radnik nije dužan taj dan raditi, bez prijetnje povrede radnog odnosa i ugovora o istom.

4.3. POTPORA EUROPSKE UNIJE ZA DOSELJENIKE

„Sustav integracije u Hrvatskoj bitno je unaprijeđen provođenjem različitih projektnih aktivnosti financiranih iz fondova EU-a“, a jedan od planova, koji su usmjereni na nekoliko strateška područja integracije na lokalnoj razini, jest onaj vezan uz proces zapošljavanja te rad

⁵ Zakon o hrvatskom državljanstvu, pročišćeni tekst zakona, NN 53/91, 70/91, 28/92, 113/93, 4/94, 130/11, 110/15, 102/19, 138/21, na snazi od 01.01.2022. Članak 8. <https://www.zakon.hr/z/446/Zakon-o-hrvatskom-dr% C5% BEavljanstvu>

⁶ e-Građani, <https://mvpep.gov.hr/veleposlanstvo-153272/blagdani-i-neradni-dani-180150/180150> (datum pristupanja: lipanj, 2023)

⁷ Zakon o radu, pročišćeni tekst zakona, NN 93/14, 127/17, 98/19, 151/22, 64/23, na snazi od 14.06.2023. Članak 94. (NN 93/14, 151/22) <https://www.zakon.hr/z/307/Zakon-o-radu>

(Lalić Novak, Giljević, 2019:178). U ovom je radu već prethodno spomenut povećan interes za imigracije koje za destinaciju imaju upravo Republiku Hrvatsku, s naglaskom na period nakon pristupanja Hrvatske Europskoj Uniji, za razliku od doba rata i recesija u državi. Prikladno je napomenuti da se, i prema autorima Lalić Novak i Giljević (2019:179), „razvoj hrvatskog sustava integracije migranata događa ubrzanije nakon pridruživanja EU-u te se usklađuje s modelom integracije EU-a, međutim, osim utjecaja EU-a ubrzaniji razvoj integracijske politike posljedica je i povećanja broja osoba koje je potrebno integrirati u hrvatsko društvo“. Svakako, potrebe za imigracijom u Hrvatsku mogu biti zaštitne prirode, primjerice zbog izbjeglištva iz zemlje u ratnom stanju, ali ne možemo sasvim isključiti radne potrebe, kao jednih od važnijih faktora odluke za Hrvatskom kao doseljeničkom zemljom. Autori su također priznali da možemo očekivati i druge kategorije migranata (osim izbjeglica), te da Republika Hrvatska mora nastaviti s razvojem mjera u svrhu integracije više kategorija (vrsta) migranata, kako bi imala priliku za daljnju uspješnu integraciju u hrvatsko društvo, a spomenute se mjere moraju kontinuirano usklađivati s glavnim odrednicama europske politike (Lalić Novak, Giljević, 2019).

Na temelju prikaza teorijskog okvira, može se rezimirati da su prisutne s jedne strane zakonodavna, a s druge kulturološka (religija, običaji, jezik) dimenzija, kada je riječ o poziciji i percepciji stranih radnika u receptivnom društvu. Na primjeru utjecaja medija može se uočiti uzročno-posljedični sustav djelovanja, gdje se unutar javne sfere izgrađuje percepcija društva kada je riječ o migrantima. Integracija stranih radnika u receptivno (hrvatsko) društvo ovisi o brojnim faktorima. Neki od tih faktora su: osjećaj sigurnosti i dostojanstva, mogućnost ostvarivanja prihoda radom, odvajanje svetog od profanog (na tržištu rada), te ravnopravnost spolova kada je riječ o pronalasku posla i rada. Ukoliko veći broj faktora nije zadovoljen, rizik migracije se povećava. Spoznavanje ravnoteže spomenutih integracijskih faktora i rizika, kao i njihov utjecaj, može se pobliže objasniti uvidom u stvarna iskustva doseljenika, u ovom slučaju, islamske vjeroispovijesti.

5. METODOLOGIJA

Odabir metodologije za ovo istraživanje prevagnuo je u korist kvalitativne metodologije i dubinskog intervjua. Inicijalno se razmatrala i mogućnost provedbe fokus grupa kao načina prikupljanja podataka, međutim, kako bi se minimaliziralo nepovjerenje i zagarantirala anonimnost sudionika istraživanja u konačnici je odabran dubinski intervjua.

Daljnji razlog odabira ove metodologije je zanimanje za stvarne priče ljudi koji su doživjeli iskustvo migracije i rada u njima stranoj, nama poznatoj, Republici Hrvatskoj. Srž ovog interesa su kulturološke i religijske različitosti iz percepcije doseljenika primarno u zaposlenju i radu kao djelom tog iskustva, ali i njihovu percepciju hrvatskog društva, specifično u radnom sektoru, u odnosu na njih (kako doseljenici doživljavaju biti doživljeni od hrvatskog društva). Koliko se ljudi razlikuju, razlikuju se i njihove životne okolnosti te iskustva. Samim time, u svrhu ovog istraživanja, odlučeno je pružiti sudionicima mogućnost dubljeg, opširnijeg te slobodnijeg govora i izražavanja. Time su u mogućnosti ispričati svoje priče vlastitim tempom, uključujući mnogo više detalja nego što pružaju odgovori na anketni upitnik u kvantitativnoj metodologiji. Istraživač opažanjem može uočiti kada sudionik neverbalnom komunikacijom ukazuje na interes za specifično pitanje ili set pitanja te također na osjećaj neugode kod odgovaranja na intimnija pitanja. Nadalje, za vrijeme trajanja intervjua postoji mogućnost osvrtnja na već postavljena pitanja naknadno, ukoliko sudionik bude potaknut za dijeljenjem dodatnih informacija na određenu temu, kako bi povezoao više činjenica u jednu, sebi smislenu, cjelinu.

5.1. SUDIONICI

Sudionici u istraživanju su doseljenici islamske vjeroispovijedi sa radnim iskustvom u Republici Hrvatskoj. U svrhu istraživanja ubrajaju se i oni ispitanici koji su pokušali stvoriti radni odnos, uspjeli uspostaviti radni odnos, ali i studenti koji su htjeli raditi, neovisno o tome jesu li uspjeli u pokušaju. Jedna od teza jest da je jezik moguća poteškoća u ciklusu pristupanja radu (potrazi za poslom i administrativne obaveze) i samom izvršavanju radnih obaveza, stoga su ispitanici doseljenici iz zemalja izvan Europe, gdje materinji jezik nije nimalo sličan onome iz Hrvatske i okolice. Iako je u istraživanju naglasak na vjeri i kulturološkim razlikama kao

primarnom faktoru iskustva života i rada u Republici Hrvatskoj, zbog demografske pozadine sudionika nužno je uklopiti i faktor jezika, te mogućih poteškoća u sporazumijevanju, kao dio iskustva života i rada u stranoj zemlji.

Identitet sudionika istraživanja poznat je samo voditelju istraživanja. Intervjui su snimljeni i transkribirani (digitalno zapisani), a korišteni samo od strane istraživača. Sudionici su u radu brojčano označeni (S:1-8). Brojčani prikaz je također odabran iz praktičnih razloga, zbog praćenja tabličnih prikaza, rezultata demografskog upitnika, te usporedbe sudionika, kao i povezivanja s izjavama sudionika.

Bilo koja informacija na temelju koje bi se mogao odati identitet sudionika istraživanja, podvrgnuta je anonimizaciji. Sudjelovanje u ovom istraživanju je isključivo dobrovoljno i provedeno uz pristanak sudionika, a sudionici istraživanja bili su slobodni prekinuti sudjelovanje u bilo kojem trenutku, bez negativnih posljedica, te bez potrebe da svoju odluku obrazlože. Svi iskazi sudionika koristili su se isključivo za potrebe ovog istraživačkog rada i nisu korišteni za druge svrhe.

Kod odabira sudionika najvažniji su bili sljedeći faktori:

- a) Sudionici su doseljenici islamske vjeroispovijesti (religijska različitost)
- b) Sudionici su podrijetlom iz jedne od zemalja trećeg svijeta (kulturološka različitost)
- c) Sudionicima hrvatski nije materinji jezik (lingvistička različitost)
- d) Sudionici imaju iskustvo rada i/ili pronalaska posla u Republici Hrvatskoj (radno iskustvo)
- e) Dio uzorka moraju biti barem dvije ženske osobe (spolna različitost)
- f) Starost sudionika mora biti između 18 i 50 godina (dobni kriterij)

Za ovo istraživanje nije bilo od važnosti jesu li sudionici doselili prije, za vrijeme, ili nakon migrantske krize (2015.). Prethodno spomenuta migrantska kriza većinski je referenca na poimanje stranih doseljenika od strane hrvatskog društva. Dužina boravka, odnosno života i rada, u Republici Hrvatskoj nije striktno određen, iako je u svrhu ovog istraživanja poželjno da sudionici imaju provedenu minimalno jednu godinu života, rada, ili potrage za poslom u Republici Hrvatskoj. Planirani uzorak od 8 sudionika istraživanja je ostvaren. Na temelju opširnosti podataka prikupljenih u provedenim intervjuima nije bilo potrebno nalaziti dodatne ispitanike (izvan

planiranog uzorka) jer je došlo do zasićenja. „Zasićenje je pojava kada se dodavanjem novih podataka (pritom se misli na provođenje dodatnih intervjua ili foku-grupa) ne pojavljuju nove kategorije podataka, već se mogu svrstati u već postojeće teme ili kategorije” (Buljan, 2021:55).

Do ispitanika se došlo metodom snježne grude, gdje su ispitanici na temelju svojih poznanstava i saznanja proširili uzorak na daljnje ispitanike. Direktnim poznanstvom dobiveno je 3 od 8 ispitanika, a preporukom je dobiveno sveukupno 3 od 8 ispitanika. Zbog osobnih razloga dvoje od 8 dogovorenih sudionika je odustalo od sudjelovanja u istraživanju te je u konačnici uspješno dogovoren te proveden intervju s 2 nova sudionika s kojima je kontakt ostvaren putem Facebook-a. Prije početka intervjua sudionicima se predstavilo istraživanje i institucija kroz koju se provodi, te su potpisali suglasnost za istraživanje. Sudionici su imali opciju provedbe intervjua na engleskom jeziku, kako bi se omogućila fleksibilnost u komunikaciji i kvalitetnije međusobno razumijevanje. Od 8 ispitanika, samo je troje odabralo provedbu intervjua na hrvatskom jeziku. Od sveukupno 8 ispitanika, 5 su muške osobe te 3 ženske osobe. Muškarci su bili zainteresiraniji za sudjelovanje u istraživanju od žena, što prikazuje i odaziv sudionika, pristanak te omjer finaliziranih intervjua. Od 5 kontaktiranih muškaraca, petero je sudjelovalo u istraživanju, dok su od 6 kontaktiranih žena samo tri u konačnici sudjelovale (dvije su odustale od sudjelovanja, a jedna je napomenula manjak vremena te nije izrazila interes za sudjelovanjem). Za ovo je istraživanje bilo važno uključiti žene kao sudionice zbog različitosti pozicija muškarca i žene u Islamu i islamskom društvu. Sukladno tome, pretpostavlja se da posjeduju različita iskustva kada je riječ o kulturološki baziranim vrijednostima, ali i kontrastu doživljenog preseljenjem u drugu zemlju, koja posjeduje sasvim drugačiju kulturu i većinski je katolička zemlja.

Dvije sudionice u istraživanju su sestre, te je bilo poželjno dobiti dvije percepcije (dva iskustva) istog slučaja, ukoliko su doselile zajedno.

Sa svim sudionicima istraživanja s kojima su intervjui provedeni uspješno je dogovorena mogućnost ponovnog kontakta i suradnje, ukoliko će biti potrebno.

5.2. LOKACIJA I VRIJEME PROVEDBE ISTRAŽIVANJA

Iako je lokacija stanovanja istraživačice grad Zagreb, nije se ograničila samo na svoje prebivališno i boravišno okruženje. Na sektor rada i radno mjesto nije bilo postavljeno ograničenje, te su potencijalni ispitanici mogli obavljati razne poslove, kao što su građevina, ugostiteljstvo, administracija, IT (informacijske tehnologije), i ostale. Međutim, u konačnici je samo jedan od odabranih gradova i samo tri različita radna sektora uspješno obuhvaćena.

Do sudionika se probalo doći fizički, na terenu („na licu mjesta“), tako što je istraživačica posjetila nekoliko gradilišta i restorana gdje su bili viđeni strani radnici. Spomenuta gradilišta i restorani nalazili su se na području Zagreba i okolice, na otoku Murteru, na području grada Šibenika i okolice, na području Slavonskog Broda i okolnih sela. Međutim, dolaskom na terene ispostavilo se da su viđeni strani radnici već otišli pri završetku građevinskih radova ili se ne uklapaju u uzorak, odnosno, nisu islamske vjeroispovijesti, već hinduisti ili katolici, koji su migrirali iz Nepala, Indije, ili Filipina.

Druga strategija dolaska do ispitanika veće je navedena metoda grude snijega. Zbog lokacije istraživačice i njenih poznanika uspješnost se ostvarila samo na području grada Zagreba i okolice.

Treći pokušaj, odnosno način, pronalaska sudionik se odvio virtualno, putem objava u Facebook-grupama za migrante u Zagrebu i Hrvatskoj. Na taj su način ostvarena još dva sudionika istraživanja.

Intervjuiranje sudionika počelo je u svibnju, 2023. godine, te se odvijalo do kraja srpnja, 2023. godine. Odnosno, prvi intervju (S:1) proveo se 14. svibnja, 2023. godine, a posljednji (S:8) 31. srpnja, 2023. godine.

Lokacije provedbe intervjuja unaprijed su dogovorene sa sudionicima. Sudionice 1 i 2 intervju su odlučile proći u privatnosti doma. Sudionik 3 odabrao je kafić nedaleko svog posla, jer je imao vremena odraditi intervju prije ili nakon radnog vremena. Sudionik 4 je odlučio sudjelovati u intervjuu za vrijeme pauze na poslu, pa smo ga održali u kafiću u kojem radi, za vrijeme pauze. Sudionik 5 je pristao na intervju u blizini svog boravišta u centru Zagreba, te se isti odvio u slastičarni u blizini. Sudionik 6 je morao podići paket u pošti, pa smo uspješno odradili intervju u kafiću preko puta pošte u kojoj je planirao pokupiti svoj paket (iako nije uspio pokupiti paket, jer

je zaboravio da je praznik, te da pošta taj dan ne radi). Sudionik 7 pristao je na intervju u kafiću u centru grada Zagreba. Sudionica 8 je morala oputovati izvan Hrvatske na određeno vrijeme, te je inzistirala da se intervju odradi telefonski. Samim time, svi intervjui provedeni su u gradu Zagrebu, te odrađeni licem u lice, s iznimkom Sudionice 8.

Kada je riječ o sudionicima koji su odbili ili odustali od sudjelovanja, najčešći razlozi bili su odlazak na godišnji odmor (period provedbe intervjuja odvijao se od početka do sredine ljetne turističke sezone u Hrvatskoj), preseljenje u drugu državu stanovanja, manjak slobodnog vremena, te nezainteresiranost.

5.3. PERCEPCIJA ISTRAŽIVAČA, SIGURNOST I ETIKA

U ovom će se poglavlju nastojati sagledati percepcija istraživanja iz perspektive sudionika, ali i istraživača. Poimanje i shvaćanje istraživačkog procesa i namjere istraživača individualno je iskustvo. Međutim, prisutnost skepticizma i „doze opreza“ od strane sudionika prema istraživaču moguća je i očekivana pojava.

Na primjeru nekih doseljenika u uzorku, percepcija je usmjerena k nepoznatoj osobi (istraživaču) koja je neočekivano iskazala interes za njihovu životni priču. Postoji izvjesna vjerojatnost da će se sudionik osjećati sigurnije i zaštićenije ukoliko ga je preporučio prijatelj ili barem poznanik (efekt snježne grude), što može ublažiti osjećaj nedoumice i straha od neočekivanog. U slučajevima gdje nepoznati istraživač pristupi sudioniku, prije ili poslije dogovora o održavanju intervjuja, količina i protok informacija od strane sudionika možda neće biti značajna zbog suzdržavanja na temelju nepovjerenja. Samim time, ukoliko dođe do same provedbe intervjuja, sudionik se može suzdržavati od otvaranja prema dubljim ili nelagodnim temama, na temelju spomenutog nepovjerenja prema istraživaču ili instituciji koja iza nje/njega stoji.

Nadalje, sudionici koji su do sudjelovanja u istraživanju došli preko preporuke moguće osjećaju olakšanje ili određenu dozu sigurnosti na temelju saznanja da je „netko njihov“ učinio istu stvar bez negativnih posljedica. Na primjeru ovog istraživanja, upravo je to bio slučaj. Sudionici koje istraživačica poznaje, te oni sudionici koji su sudjelovali zbog preporuke tih poznanstava, pričali su duže, opisivali opširnije, te se nisu ustručavali ulaziti u dubinu i detalje vlastitih iskustava.

Nasuprot tome, intervjui sudionika koji nisu dobiveni poznanstvom ili preporukom, odnosno efektom snježne grude, bili su vremenski kraći, a odgovori suzdržaniji. Ti su sudionici, za razliku od sudionika dobivenih poznanstvom ili preporukom, pitali hoće li se snimke njihovih intervjua emitirati negdje, ili se koristiti kao takve (u izvornom zvučnom obliku), na što im se ukazalo da su svi podaci anonimni, a intervjui će biti transkribirani te će se čuvati u šifriranom obliku, isključivo u svrhu diplomskog rada, te se neće dalje koristiti i reproducirati. Također, naglasilo im se da će se bilo koji podaci koji bi mogli ugroziti spomenutu anonimnost isključiti iz pisanog rada (primjerice; imena kompanija u kojima rade, organizacija, ljudi...).

Nadalje, iz perspektive istraživačice u ovom istraživanju, pronalazak sudionika bez utjecaja poznanstava i efekta snježne grude poseban je izazov. Prisutna je doza straha od jedan-na-jedan susreta istraživačice s nepoznatom osobom, naročito muškarcem. Pristupanje takvom susretu mora biti pomno isplanirano, s osmišljenim planom odstupanja u slučaju opasnosti. Kada je riječ o ovom istraživanju, intervjui s takvim tipom ispitanika (potpuno nepoznatim) odrađeni su na javnoj površini u kafiću poznatom istraživačici. Istraživačica je osigurala da se intervju, ukoliko ja na javnom mjestu, provede s dovoljno okolnog prostora kako drugi ljudi ne bi bili u mogućnosti čuti sadržaj intervjua (primjerice; prazna terasa i/ili stol u kutu kafića).

5.4. INTERVJU

Za polustrukturirani intervjui koristila su se unaprijed pripremljena pitanja u obliku predloška za intervjui (istraživački protokol). Ta su pitanja u procesu samog intervjua sa sudionicima bila prilagođena na način da su bila dostupna na hrvatskom i engleskom jeziku (ovisno o mogućnosti i preferenciji sudionika), te se nije striktno slijedio redoslijed pitanja.

Predložak za intervjui podijeljen je u 4 seta, odnosno 4 cjeline. U prvoj cjelini sudionika/sudionicu istraživanja upitalo se o socio-demografskim podacima (dob, spol, obrazovanje, religioznost...). Drugi set pitanja odnosi se na pitanja kojima će se otkriti razlozi preseljenja u Republiku Hrvatsku, kao i razlike između iskustva u Republici Hrvatskoj i države iz koje su migrirali. Treći set pitanja odnosi se na prilagodbu na život i rad u Republici Hrvatskoj. U četvrtom, i posljednjem, setu

pitanja ispitalo se mišljenje sudionika o mogućnostima njihove poslovne budućnosti u Republici Hrvatskoj (nastavka rada i života u Republici Hrvatskoj).

Kao što je već spomenuto, intervju je bilo moguće provesti na hrvatskom i engleskom jeziku. Na spomen postojanja opcije provedbe na engleskom jeziku, kod većine sudionika bilo je vidno prisutno olakšanje.

Najkraći intervju trajao je 13 minuta (S:8), te je jedini odrađen putem poziva, dok je najduži intervju trajao 58 minuta (S:5).

6. ANALIZA

Za potrebu provedbe analize prvo su napravljeni transkripti cjelokupnog materijala. Kada je riječ o transkriptima, bio je poseban izazov provesti ih. Razlozi tome su:

1. Sudionicima ni engleski ni hrvatski jezik nisu materinji (nepravilno korištenje padeža, vremena i slično)
2. Sudionici su u velikoj mjeri koristili „sleng“ i poštapalice (neke izjave je trebalo izvlačiti iz konteksta)
3. Sudionici su se izražavali i na hrvatskom i na engleskom u istom intervjuu (pretežno kada se nisu mogli sjetiti riječi na hrvatskom ili (rjeđe) engleskom)

6.1. DEMOGRAFSKI UPITNIK

Prvih 15 pitanja socio-demografske su naravi, te su kao takva uvrštena na početak intervjuja kao uvod i priprema za dublja pitanja koja slijede i prate ostatak programa intervjuja.

Tablica 2. Bračno stanje i religioznost

SUDIONIK	SPOL	GODINA ROĐENJA	BRAČNI STATUS	IMA LI DJECE	SMATRA LI SE RELIGIOZNOM OSOBOM	PRAKTICIRALI (AKTIVNO) ISLAM
1	Ž	1994.	U braku	Da	Da	Ne
2	Ž	1998.	Slobodna	Ne	Ne	Ne
3	M	1982.	U vezi	Ne	Da	Da
4	M	1995.	Slobodan	Ne	Da	Da
5	M	1990.	Rastavljen	Da	Da	Da
6	M	1987.	U braku	Da	Da	Da
7	M	1996.	Slobodan	Ne	Ne	Ne
8	Ž	1985.	Rastavljena	Ne	Da i Ne	Da i Ne

Dobni raspon sudionika je od 25 do 41 godinu, što znači da je prosjek dobi sudionika je 31 godina. Od 8 sudionika najviše ih je slobodno (3), jednak je omjer sudionika u braku (2) i rastavljenih

sudionika (2), dok je samo jedan sudionik rekao da je u vezi. Troje ispitanika ima djecu, od kojih su dvoje u braku te jedan rastavljen. Na pitanje o religioznosti, 5 sudionika je odgovorilo da se smatra religioznom osobom, 2 sudionika se ne smatraju religioznom osobom, a samo jedna sudionica nije znala kako bi odgovorila na to pitanje, kao ni na pitanje o prakticiranju Islama.

„Sad ono, baš da dođemo do ovo pitanje, ili da ili ne, mislim, kad dođe do religija ne vjerujem onaj cijeli sustav kao ono mosque, džamija, ili crkva, ali mislim vjerujem u Bogu i sad ne znam ono, pa rekla bi da, da prakticiram ono svoj, ono morals, recimo.“, S:1.

„Pretpostavljam da, jer stvarno nastojim obaviti svojih 5 molitva po danu i postim svaki posni mjesec također. Pa da, mislim da kao ostvarim pola od pravila za biti musliman“, S:5.⁸

„Rekao bih, zato što ovisi o definiciji religioznosti, rekao bih da prakticiram, ali ne baš predano. Da, ali, da, da. Rekao bih da.“, S:6.⁹

„Pa oke, po vjeri ja sam muslimanka, ali sve normalno. Šta da kažem.“, S:8.

Od 5 sudionika koji se smatraju religioznima, jedna sudionica je izrazila da ne prakticira Islam aktivno.

⁸ Intervju vođen na engleskom jeziku.

⁹ Intervju vođen na engleskom jeziku.

Tablica 3. Mjesto rođenja i državljanstvo

SUDIONIČK	SPOL	ROĐEN/ A U	ŽIVIO/LA U	VRIJEME ŽIVLJENJA U RH (god.)	ŽIVI LI SAM/ A	IMA LI HRVATSKO DRŽAVLJANSTVO	DOSELIO/ LA SAM/A ILI S NEKIME
1	Ž	Iran	Iran	14	Ne	Da	S obitelji
2	Ž	Iran	Iran	11	Da	Ne	S obitelji
3	M	Libanon	UAE ¹⁰	11	Ne	Ne	Sam
4	M	Tunis	Tunis, BiH ¹¹ , Srbija, Ukrajina	4	Da	Ne	Sam
5	M	Gvineja	Gvineja, Maroko	11	Da	Ne	Sam
6	M	Nigerija	Nigerija	9	Ne	Da	Sam
7	M	Tunis	Tunis	1	Da	Da	Sam
8	Ž	Tunis	Tunis	10	Da	Ne	Sama

Od 8 sudionika, troje je rođeno i živjelo na području Azije (Iran, Libanon, Ujedinjeni Arapski Emirati) prije preseljenja u Republiku Hrvatsku, dok je petero preostalih sudionika rođeno i živjelo na području Afrike (Tunis, Gvineja, Nigerija), od kojih je samo jedan sudionik živio u državama na području Europe prije preseljenja u Republiku Hrvatsku (Bosna i Hercegovina, Srbija, Ukrajina). Samo dvije sudionice (sestre) doselile su s obitelji.

Svi muški sudionici doselili su sami. Svi slobodni i rastavljeni sudionici trenutno žive sami. Samo je troje sudionika izjavilo da ima status hrvatskog državljana, od kojih je dvoje u braku, te su stupanjem u bračni odnos s hrvatskim državljaninom ostvarili pravo na državljanstvo.

¹⁰ Ujedinjeni Arapski Emirati

¹¹ Bosna i Hercegovina

Tablica 4. Obrazovanje i poslovni status

SUDIONIČK	SPOL	POSTIGNUTI STUPANJ OBRAZOVANJA	TRENTNI POSLOVNI STATUS	TRENTNI RADNI SEKTOR/RADNO MJESTO	STUDIJSKI SMJER (za studente)	DUŽINA ZAPOSLENJA U RH (god.)
1	Ž	Diplomski	Zaposlena	IT (junior inženjer)	/	10
2	Ž	Srednja škola	Zaposlena i studira	Agentica korisničke podrške	Ekonomija	1
3	M	Preddiplomski	Zaposlen	Voditelj tima korisničke podrške	/	6
4	M	Diplomski	Zaposlen	Konobar	/	4
5	M	Diplomski	Zaposlen	Agent korisničke podrške	/	5
6	M	Preddiplomski	Zaposlen	IT (specijalist podrške)	/	6
7	M	Preddiplomski	Zaposlen	IT (vizualni efekti)	/	1
8	Ž	Diplomski	Zaposlena	Voditelj administracija i financija	/	8

Svi sudionici su visoko obrazovani ili se trenutno visoko obrazuju. Od 8 sudionika jedna sudionica je studentica preddiplomskog studija ekonomije, troje sudionika je završilo preddiplomski studij, a četvero je završilo diplomski studij. Kada je riječ o radnom mjestu ili sektoru, najzastupljeniji su IT (informacijska tehnologija) i korisnička podrška na (engleski ili francuski jezik). Dvoje od sudionika ne radi u navedenim sektorima, odnosno, jedna sudionica radi u sektoru financija, a drugi sudionik radi u ugostiteljstvu.

U slučaju S:2, u dužinu trajanja (godine) zaposlenja nije pribrojan „rad na crno“ iz razloga što se nije vremenski definirao, te se, iako je iskustvo, ne uklapa u kalkulaciju zadanog legalnog radnog iskustva, jer nije rad na ugovor o radu ili na studentski ugovor. Također, ne može se smatrati volontiranjem, zbog primitka novčanih sredstava. Ipak, vrijedi spomenuti ovaj slučaj kao jedini takav u sklopu ovog istraživanja, jer iskustveno naglašava poteškoće s kojima se moguće susresti kao student-strani radnik.

„Imala sam mnogo poteškoća s mogućnošću rada ovdje, ne samo s pronalaskom dobrog posla, već također s dobivanjem papira kako bih mogla raditi ovdje. Pa sam prije radila poslove koji su malo „ispod stola“. Radila sam kao konobarica. Šanker, ajmo reći, na morskoj obali. ... Ne znam da li se ovo računa ili ne, ali također sam čuvala djecu za sestrine prijatelje koji imaju dvije curice, i ponekad bih za njih čuvala djecu. I radila sam nešto, ajmo reći, sekretarskog posla za tu jednu gospođu koju sam vrlo dobro poznavala. I bila sam vrlo malo plaćena, ali i to je bilo bolje nego ništa.“, S:2.¹²

6.2. RAZLOZI MIGRACIJE U HRVATSKU, RIZICI I RADNA ISKUSTVA

U sklopu provedbe intervjuja došlo se do spoznaje da su sudionici migrirali u Republiku Hrvatsku iz četiri razloga. Kada je riječ o razlozima dolaska, sudionike možemo grupirati na sljedeći način:

- a) Zbog načina života, kulture i sigurnosti (S:1 i S:2)

U slučaju S:1 i S:2 (sestre) želju za preseljenjem u Republiku Hrvatsku izrazili su njihovi roditelji. U vrijeme donošenja odluke i preseljenja, obje sestre su bile maloljetne. Na prvi pogled može se pomisliti da je razlog preseljenja bila obitelj, međutim, dubljim uvidom u iskustva ovih sudionika došlo se do spoznaje koja prikazuje da su obje sestre odlučile da im je preseljenje u Republiku Hrvatsku u najboljem interesu, te su odlučile ostati, iako se njihova obitelj vratila u Iran.

„...roditelji odlučili da ćemo preselit ovdje zato što oni su uvijek imali, ovaj, kao sliku za nas da mi budemo puno otvorenije nego ljudi koji su tamo u našem državu.“, S:1.

Benson (2010) u svom istraživanju migracije Britanaca u ruralni dio juga Francuske spominje „obiteljske migrante“ kao jednu od vrsta migranata, te zaključuje: „...na odluku o migraciji i izbor lokacije utjecala je njihova želja za boljim, zdravijim životom, gdje njihova djeca mogu imati veću slobodu“.

¹² Intervju vođen na engleskom jeziku.

„Ali poslije neko vrijeme prvo je tata odlučio da se vratit natrag u Iranu i onda je, bili smo tu ja, mama i sestra, ali kad je djed razbolio mama je isto odlučila da želi ona vratit natrag u Iranu i sestra je isto također odlučila da će vratit s njom natrag. Ali sam ja ostala tu u Hrvatskoj. To je bila najbolje opcija za mene, a imala sam mogućnost da ostanem.“, S:1.

b) Zbog ljubavi (S:3 i S:8)

„Evo, kratkom, došla sam turist, zaljubila, ostala, onda na kraju nisam više u vezi. Ali, zaljubila se u Hrvatskoj i ostala zbog toga.“, S:8.

Zbog ljubavi je došao i preselio S:3: *„Dakle, prvobitni razlog dolaska u Hrvatsku bio je živjeti sa tadašnjom, bivšom suprugom, kao suprugom. Posjetila je ***¹³ dva puta. Upoznali smo se i odlučili da ćemo se oženiti. Dakle to je bio razlog zašto sam došao u Hrvatsku. To je bio glavni razlog.“, S:3.¹⁴*

c) Zbog (povoljnog) obrazovanja (S:5 i S:6)

Sljedeći razlozi preseljenja u Republiku Hrvatsku baziraju se na obrazovanju. Na primjerima S:5 i S:6, možemo vidjeti da je glavni razlog dolaska pohađanje fakulteta u Zagrebu.

„...prijavio sam se u neku školu u Francuskoj, ali sam vidio da je vrlo skupo kada sam usporedio cijene. U to vrijeme moj brat, ne, bratić, oprost. On je nogometaš. Igrao je u Jakarti, pa je od tamo upoznao kršćansku ženu i preselili su se ovdje u Hrvatsku, a u isto vrijeme sam ja htio ići u Pariz kako bih završio svoj doktorat iz ekonomije, jer sam završio ekonomiju. Pa sam ga nekako kontaktirao može li, poznaje li nekoga u Francuskoj tko mi može pomoći da se prijavim za školovanje i u tom trenutku mi je predložio: 'Zašto ne bi došao u Hrvatsku? Zato što je vrlo jeftino ovdje i ljudi dolaze iz Francuske studirati i mirna je država i sve dobro.' I tako je sve počelo. I rekao sam 'zašto ne?' S:5.¹⁵

¹³ U ovom intervjuu izbačeno je ime grada podrijetla zbog zaštite privatnosti sudionika.

¹⁴ Intervju proveden na engleskom jeziku.

¹⁵ Intervju proveden na engleskom jeziku.

„Htio sam odraditi diplomski ovdje, dakle zapravo sam došao zbog fakulteta. Sudionik kasnije nastavlja: Dakle, znaš, prijaviš se za škole. To sam radio preko agencije kod kuće [u Nigeriji]. Zato što pokušavaš pronaći jeftinu školu i onda sam pronašao Hrvatsku. Nisam ni znao mnogo toga o Hrvatskoj tada, mislim da sam znao samo ono vezano uz nogomet, znaš? S:6.¹⁶

d) Zbog volontiranja i posla (S:4 i S:7)

„...imao neku prijateljicu koja je studirala sa mnom van, pa ona mi je preporučila ako hoćeš dolaziti u Hrvatskoj pa moš' sigurno nać' posao kako treba i ja i tak onda kad sam počeo tamo na more radit pa onda završio sezona tamo i otišao u Zagreb i tu sam ono osta, ostao tu i odlučio da ostanem. I dalje.“, S:4.

*„Prvo sam došao za volontiranje, kao s ljudima s invaliditetom, kao ***¹⁷. Pa sam ostao volontirati nekih 5 mjeseci i nakon toga sam se počeo prijavljivati za posao, pa su me prihvatiti za pripravnički program na dva mjeseca i počeo sam raditi.“, S:7.¹⁸*

Kada je riječ o rizicima preseljenja, odnosno strahovima i nesigurnostima koje životna promjena takvih razmjera donosi, s obzirom na podrijetlo i religiju doseljenika, možemo navesti sljedeće kao glavne:

a) Rizik nepoznavanja jezika

„Najveći rizici ja bi rekla jezik. I tak nismo znali hrvatski, naravno, ali nismo imali ni, nismo znali ni engleski, pa je to bilo jako veliki strah recimo, jako veliki rizik. Zato što kako možeš doć' u drugom državu kad ne možeš komunicirat. I onda baš je to bilo jedan stvar koji su tata i mama jako puno pričali s nama, da vidi da li smo mi voljni da naučimo engleski. Oni će nama dat sve da mi naučimo kao, privatan tu-, instruktor i sve toga, da li smo mi voljni, da li mi imamo želje i mi smo fakat tad imali, imali smo želje i uspjeli smo, ali ja bi rekla da je najveći rizik i najveći strah

¹⁶ Intervju proveden na engleskom jeziku.

¹⁷ U ovom intervjuu izbaćena su imena tvrtki i poslodavaca kako si se zaštitila privatnost sudionika.

¹⁸ Intervju proveden na engleskom jeziku.

za nas je bilo taj jezik i bit u državi koji ne znaš nikoga i ako ne da Bog nešto dogodi, ti moraš otić negdje, ne možeš komunicirat, pa kako, kako to.“, S:1, 28 godina.

„I naravno jezik, nemojmo to zaboraviti. Hrvatski jezik je težak za naučiti. Poznat je po tome da je jedan od najtežih jezika na svijetu za naučiti.“ S:2.¹⁹

b) Rizik diskriminacije

„Rizici, pa, prvi rizik je naravno diskriminacija. I kao, naravno, ljudi ovdje su vrlo ljubazni i prijateljski nastrojeni, ali postoje situacije gdje, nažalost, za koje znam odakle potječu, ali ponekad to je kao. Ajde. Pa i ja sam čovjek. Isto meso ista krv. Znaš, diskriminacija. Rekla bih to je najveći rizik po mom mišljenju“, S:2.²⁰

c) Rizik (ne)sposobnosti prilagodbe

„Doslovno pronalazak posla u drugoj zemlji o kojoj nisam mnogo toga znao tada., S:3.²¹

“Puno ima rizik. Prvo drugačija kultura, drugačija vjera, drugačija država, drugi jezik. Riječi od familije, kad sam živjela u familiji, konzervativna. Puno. Nađi posao, ne nađi posao. Puno, puno rizik.“, S:8. Odgovor sudionice ukazao je na poveznicu rizika i neusklađenosti muslimanske i europske kulture koju opisuju Haramija i Trošelj Miočević (2018), s naglaskom na poziciji žene u muslimanskom društvu (i obitelji), poveznici crkve i države, te pitanju slobode.

d) Rizik napuštanja obitelji/življenja samostalnog života

„Jednostavno ne biti s obitelji, s najbližim prijateljima i obitelji, znate, to je, to je nešto što te jako plaši, čak i do danas, znaš. Jer znaš, ne možeš vidjeti većinu ljudi s kojima si i s kojima odrastaš.“

¹⁹ Intervju proveden na engleskom jeziku.

²⁰ Intervju proveden na engleskom jeziku.

²¹ Intervju proveden na engleskom jeziku..

Da, malo je, pomalo je zastrašujuće jer znam da je ovo, ovo je putovanje na koje biste vi krenuli, a ne, ja idem na putovanje od tri mjeseca ili godinu dana.“, S:6.²²

„Pa, ovo mi je prvi put da živim sam, pa nije bilo lako u početku, ali sada je dobro, da.“, S:7.²³

Bilo je i sudionika koji smatraju da rizika o preseljenju nije bilo:

“Iskreno, nisam doživio nikakav, ono, osjećaj da sam u neki faza koji je rizik za meni. Pa meni je bio lijepo da dolazim tu. Imala je ona [prijateljica pomoću koje je pronašao rad u Hrvatskoj] dobru ideja unaprijed i pa sam odlučio ostati u Hrvatskoj.”, S:4.

“Ok, zapravo nije bilo rizika, poanta je bila doći završiti svoj diplomski i završiti školovanje. I to je bila poanta. Ali nisam očekivao da ću ostati.”, S:5.

Radna iskustva sudionika obuhvaćaju širok spektar međupovezanih i nepovezanih faktora. Nastojalo se saznati kako su došli do svojih poslova u Republici Hrvatskoj, odnosno kako je tekao put njihovog procesa zaposlenja, jesu li imali pomoć (od prijatelja, obitelji ili agencija), te s kojim poteškoćama su se susretali pri pronalasku posla i radu u Republici Hrvatskoj.

Samostalan pronalazak posla, bez ičije pomoći, pokazao se kao teško i zahtjevno iskustvo, barem u početku dolaska ili rada u Republici Hrvatskoj. Samim time, razlikuju se iskustva onih sudionika koji su pronašli posao sami i onih koji su imali pomoć. Neki sudionici su imali iskustvo pronalaska posla sa i bez pomoći drugih. U svrhu daljnje analize, usporediti ćemo takva iskustva:

a) Pomoć pri pronalasku posla

*„Ono što sam dobila sa 18 godina u ***, taj posao sam dobila zato što smo tad, jedan od prijatelji koji smo se upoznali u školu, tata je radio u ***. I, pa sam ja s njega pričao, rekla sam 'ja želim raditi, jel' mi možeš ti pomagati, da mi nađeš, ja voljna sam da radim bilo šta.' I onda on je mene upoznao sa njegov manager...“*, S:1.

²² Intervju proveden na engleskom jeziku.

²³ Intervju proveden na engleskom jeziku.

„Stvarno sam joj zahvalna [sestri], iskreno, jer je ona je jednostavno čarobnica s određenim stvarima rekla bih.“, S:2.

„Otprilike, ja sam bio u Bosna i Hercegovini pa onda tamo studirala samnom jedna cura Ukrain. Međutim ona mi prepuručila da radim sa njom na more i to mi je bio početak dolaska u Hrvatskoj. Onda sam tu.“, S:4.

“Uh, bilo je teško, ali netko mi je pomogao, pa sam preko nekoga pronašao posao, da. Anita: Dakle prijatelj iz Hrvatske Vam je pomogao pronaći posao? Da, da.“, S:7.

b) Samostalan pronalazak posla

„Pronašao sam oglas [za posao] u kojem traže agenta za američko tržište, korisnička podrška zapravo. Htjeli su nekoga tko govori engleski i prošao sam intervju, svidio sam im se, nastavio sam sa svim krugovima [selekcije]. I bio sam primljen...“, S:3.

„Nikad nisam imala pomoć ni u tak stvari. Sama tražim i sama nađem.“, S:8.

„Vidio sam objavu *** da traže radnike Francuze, koji govore francuski i radi se o novom projektu *** i tome slično. Rekao sam 'o, da, probat ću ovaj posao od kuće'.“, S:5.²⁴

S:5 se okušao i u samozapošljavanju: „Prije nego što sam pronašao, pronašao svoj posao, pokušao sam raditi za sebe. I to je bila agencija za stipendije koju sam otvorio, kao pokušavao sam biti u kontaktu sa sveučilištima ovdje u Zagrebu i predlagati im studente iz cijelog svijeta, koji bi htjeli doći, kao što sam ja došao [kao student] .“

Sudionik 5 svjedoči i da je jedan posao dobio sasvim slučajno. Dok je čekao prijatelja u automobilu, poslodavac prijatelja pozvao ga je da radi s tim istim prijateljem.

²⁴ U ovom intervjuu izbačena su imena tvrtki i poslodavaca kako si se zaštitila privatnost sudionika.

Sudionici istraživanja ukazali su na poteškoće s kojima su se susreli pri pronalasku posla u Republici Hrvatskoj:

a) Poteškoće zbog neznanja hrvatskog jezika

„[Kao student] *Nisam nikad mogla, ja sam htjela raditi nešto koji je u mojoj struci, kao uvijek ono, da nađem nekakve poslove da mene bude iskustva. Nisam mogla nać' takve posao, zato što za takve posao moraš znati hrvatski.*“ S:1

Sudionica nabraja kompanije s kojima je kasnije imala iskustva studentskog rada u skladištu i kinu, pa spominje da joj je muž pomagao sa učenjem hrvatskog jezika i nastavlja o iskustvu nakon završetka preddiplomskog studija: *I onda završila sam svoj bakalar i opet sam počela tražiti posao u svojoj kao, u svoj branch [IT inženjer], ono što sam završila, opet sve negativno, sve odbili su me, samo zbog hrvatski jezik. Čak one, za one firme koji su bili kao engleski treba, ja bi otišla tamo, oni na kraju dana „da nama treba nekoga tko priča engleski, ali ipak ono kad dođe do mailove i takve stvari morate znati hrvatski.*“, S:1.

S:3 se u početku prijavljivao na poslove unutar svoje struke, što je obuhvaćalo rad za marketinške agencije i dizajnerske kuće, ali navodi problem jezika pri prijavljivanju za posao: *Ukoliko bi poslao svoj životopis na engleskom i obznanio da još učim hrvatski, am, to je bio problem. Pa me nisu, nisu me zaposlili zbog jezika.* Sudionik dalje govori kako više nije mogao živjeti od neredovitih prihoda 'freelancing-a' i nastavlja: *Stoga sam se prijavio za posao u farmaceutsku tvrtku, zvala se ***²⁵ i dobio sam posao, ali bila je to minimalna, kao minimalna plaća. I dalje je problem bio jezik i menadžer je doslovno imao problem sa mnom zato što nisam pričao hrvatski. Jednostavno sam napustio posao jer je bilo komplikacija s menadžerom.*“, S:3.²⁶ Ipak, sudionik zaključuje da je situacija danas, nakon nekoliko godina i širenjem međunarodnog poslovanja, ipak malo bolja, što će se prikazati kasnije u nastavku rada.

„*Pa teško, naravno.*“ Odgovara sudionica na upit o najvećoj poteškoći u pronalasku posla i rada, te tvrdi: *Na početku samo zbog jezika.*“, S:8.

²⁵ U ovom intervjuu izbačena su imena tvrtki i poslodavaca kako si se zaštitila privatnost sudionika.

²⁶ Intervju proveden na engleskom jeziku.

b) Poteškoće zbog diskriminacije

Sudionica napominje kako je mislila da će naći posao zbog svojih kvalifikacija, znanja i tada već stečenog prava na rad preko studentskog ugovora, ali joj nije pošlo za rukom te objašnjava: „*Svi me odbijaju. I mislim si, ovo je sezonski posao. Zašto me odbijate? Znae, jer za to zapravo nije potrebno puno znanja. To je samo fizički rad. Trebate nositi pladanj i sve, i to je uglavnom to. ... Ne znam je li to zbog mog, ne znam je li to zbog mog porijekla ili mog nepoznavanja eng-, hrvatskog, ali čisto sumnjam u to...* Sudionica ipak misli da je riječ o diskriminaciji (a ne poznavanju jezika): *Borbe zbog toga što niste europski građanin su beskrajne.*“, S:2.

c) Poteškoće zbog birokracije

„*To je najteži stvar koji je meni bilo u životu u Hrvatskoj, posao, kad je došlo do posla. Ono, to mi je bilo veliki stres. Imala sam depresije, bila sam tužna, plakala sam, pa sam bila ljuta, pa sam razmišljala da se preselim. Zato što, ja sam uvijek bila voljna osoba koji sam htjela radit. To mi je bilo uvijek cil(j) da ja želim bit samostalna.* Sudionica navodi kako je došla do razgovora za posao [preko prijatelja], te nastavlja: *...manager koji u Hrvatskoj ja pričala s njega, on meni kaže, 'gledajte vidim da imate volje da radit, ali papire Vam nisu dobre, morate imat radnu dozvolu. Ne možete, ne možemo mi Vas zaposlit bez radna dozvola', a kako ja dobit radna dozvola, tad je bilo jako teško, tad je nije falilo radna snaga da ti daju lako radna dozvola. Ja sam, ja sam, jako sam uporna, jako sam uporna. Otišla sam policiji, na MUP-u, rekla sam 'ja želim radit'. Oni su meni rekli 'dobro, ali kako misliš želiš radit, ne možemo ti samo dat ono radna dozvola'. Ja sam rekla 'gledajte, ja sam tu, imam 18 godina, ja želim radit, meni treba radna dozvola, ja imam posao koji me čeka, želim radit, pomognite me'. I onda su oni mene poslali od ova soba, do druga soba, do treća soba. I onda smo do neki zaključak koji jedna žena, starija gospođa, koji bilo, tad je ona bila šef kao policija, glavna osoba, ja sam otišla kod nje, i ona je, ona je divila cijela situacija kako sam ja samo došla i rekla sam 'ja želim radit, dajte pomognite mi, želim neki papir'. I onda ona mene pisala na papiru neko kao pismo, da donesem to na onaj agencija za rad. I oni su bili u šoku, nisu mogli vjerovat, a dobila sam radna knjižica. I to je to bilo. Onda sam, otišla sam natrag u ***, pokazala sam da imam radnu knjižicu. Taj čovjek je bio 'kak' si dobio ti to ono', hahaha, ... Fakat je to posrećilo, nitko ne zna kako sam ja dobila radna dozvola i nitko ne zna, meni dan danas nije jasno.*“, S:1.

„...nije mi problem bio samo naći posao. Za mene je problem bio nabaviti potrebne papire da nađem posao kao što su [papiri] u banci. Dugo, dugo godina nisam mogla ni otvoriti bankovni račun i imala sam veliku sreću jer, nadam se da ovo neće ispasti uvredljivo ili nešto, ali kao što se zna, kod nas u Hrvatskoj se sve radi preko veze. I u početku sam naravno samo išla po bankama i molila ih 'molim vas otvorite mi bankovni račun, preklinjem vas. Živim ovdje toliko dugo, stvarno mi treba bankovni račun i sve kako bih mogla početi raditi ovdje, da bih mogla živjeti, kao, ovdje'. Pomislili biste da je bankovni račun laka stvar [za otvoriti]. Odeš u banku i daš im svoju lozinku, svoju osobnu iskaznicu i eto. Ne, meni barem nije tako. Jer ja sam iz Irana, a Iran je pod strogim sankcijama od strane EU i SAD-a.“, S:2.

„Kada sam otvarao restoran, bio je pakao. To [otvaranje] smo radili skoro šest mjeseci. ... I s papirima. To je bila najgora stvar. Zato što odeš tamo i jednostavno se osjećaš kao da ti nitko ne želi pomoći, znaš, kao da nitko ne radi svoj posao.“, S:6.

S:6 je htio raditi pola radnog vremena na još jednom poslu: „I onda su mi rekli da ne mogu to [dva posla u isto vrijeme] raditi u Hrvatskoj, već moraš otvoriti obrt. Pa sam otvorio obrt. Nakon što je prestao raditi taj dodatan posao, odlučio je zatvoriti obrt, te je spomenuto učinio online, gdje ga je prvenstveno i otvorio. Međutim, sudionik je dobio kaznu od preko 1000 eura, jer nije znao da postoji dodatna procedura za zatvaranje obrta: ...zato što sam ga [obrt] otvorio online, imam osjećaj da ga mogu zatvoriti online. Moraš ići u taj ured. Moraš kupiti malu markicu [biljeg]. Moraš to odnijeti tamo. Moraš ići u još jedan ured...“, S:6.

d) Poteškoće zbog pandemije koronavirusa

„Ali dobro, htjela sam raditi. I onda počelo korona i opet ja tražila posao i posao i posao.“, S:1.

„Dakle, vodili smo ga zajedno [restoran] i vodili smo ga do COVID-a. I onda je došao COVID i znaš, sve se srušilo“ S:6.

Nadalje, od sudionika se tražilo da, na temelju saznanja i osobnog iskustva, naprave usporedbu rada i radnih uvjeta u Hrvatskoj, nasuprot onih u njihovoj zemlji. Neki od sudionika su već ovdje krenuli govoriti o manama i vrlinama na neki način, jer se iste uklapaju u naglašavanje razlika

između dvaju kulturološki, lingvistički, religijski i pravno drugačijih zemalja. Na temelju iskustava sudionika, dobio se uvid u razlike, sličnosti, te pozitivne i negativne strane rada i procesa zaposlenja u Republici Hrvatskoj:

a) Razlike u ravnoteži plaće i životnog standarda

„Veća je, ovdje je plaća veća, dakle veća pa možeš uštedjeti više novaca, da, mnogo je bolje“, S:7.²⁷

„Razlika je ogromna, posebice kada je riječ o plaći, ali opet, mislim da je to zbog standarda života i kakve su cijene ovdje i tamo i koliko su plaće prilagođene tome.“, S:2.²⁸

„Ovdje ima, postoji puno razlika, tamo nema baš, imamo jako puno ljudi i nema toliko tržišta rada za toliko puno ljudi. I onda plaće su jako male, recimo da prosječna plaća u Iranu, ja bi rekla da oko 150 dolara, recimo...“, S:1.

b) Razlike u ravnoteži radnog i slobodnog vremena

„...ovdje radiš ponedjeljak do petka, vikendom ste slobodni, a tamo je tjedan počinje od subota do četvrtak, so imaju samo jedan dan slobodno, to je petak. I jedan dan slobodno imaš. Ovdje ti postoji 8 sati radni vrijeme, tamo ti ljudi puno više rade. Radno vrijeme, ono, kažu ti 10 sati, ali zapravo puno si duže.“, S:1.

„Možda ovdje malo bolje što se tiče radno vrijeme, možda tamo što radimo tu u Hrvatskoj osam, devet sati dnevno, to što je prosječno, a tamo si ti čak i do deset sati.“, S:4.

c) Razlike u ravnoteži struke i prakticiranog rada

„...da nisam napustio Libanon, doslovno bih bio generalni direktor u nevladinoj organizaciji. Ali znaš, ne žalim za time.“, S:3.²⁹

²⁷ Intervju proveden na engleskom jeziku.

²⁸ Intervju proveden na engleskom jeziku.

²⁹ Intervju proveden na engleskom jeziku.

„Tamo sam imala poziciju i radila sam u struci i radila sam u svemu, tu sam morala na početkom od nule raditi bilo šta da dođem opet na poziciji kad sam bila tak.“, S:8.

d) Razlike u jednakosti spolova na radnom mjestu

Ove teme se u intervjuu dotaknuo ženski dio sudionika, muškarci o ovoj temi nisu govorili:

„...inače u Iranu fali posao i sve toga i još kad dođe do izbora kao između muška ili ženska do neke kao ozbiljnije pozicije i to bi naravno da bi odabrali muško, mislim to je žalosno, ali to je očito ono tamo, sad ne znam da li je situacija promijenilo tamo, ali tad je bilo tak, ali vjeruj mi, isto je, još uvijek je tako.“, S:1.

„Rekla bih da su žene ovdje mnogo bolje tretirane na poslu nego u Iranu. Zato što je u Iranu vrlo muška atmosfera na radnom mjestu. Žene, ako žele raditi, moraju izabrati....Dakle, budući da si žena, moraš raditi neki posao vezan uz kosu ili nokte. Ili nešto žensko, kako mi kažemo, znate.“, S:2.

a) Sličnosti po niskim primanjima

„Naravno u Hrvatskoj je takva situacija u vezi plaća da ljudi nisu sretni sa životom ovdje većina ih želi napustiti Hrvatsku i većina mojih prijatelja me pita zašto sam završio u Hrvatskoj, jer nema budućnosti ovdje i jer žele otići negdje drugdje, u Njemačku ili negdje gdje bi imali bolju plaću, više novaca. I mislim, ne gledam tako na stvari. Možeš biti bilo gdje i uspjeti. To ovisi o tome kako živiš svoj život.“, S:5.

„...ne govorim samo za sebe, ali vjerujem da minimalna plaća ovdje [u Hrvatskoj] ne pokriva mjesečne potrebe samca.“, S:2.

*„...pa tada je zapravo bilo dobro u ***. Nije bilo toliko loše kao što je danas. Sada je finansijska situacija kompletna katastrofa.“, S:3.*

„...također, novac nije dobar, plaća, jer kada je došao euro sve je poskupjelo. Prošle je godine sve bilo u redu, ali sada kako je sve poskupjelo zbog eura....“, S:7.

„Ok, je situacija to u Hrvatskoj što tiče financija to kao bilo koja druga država, ne možemo mi očekivati previše stvari i to.“, S:8.

b) Sličnosti po mentalitetu ljudi

„Ljudi u Hrvatskoj podsjećaju me na ljude u Libanonu. Anita : Stvarno? Stvarno, oni, oni, oni oboje vole život. Imaju jednake prednosti i mane. I pogotovo kada je riječ o prihvaćanju [drugih].“, S:3.

„...svuda na svijetu ima i dobrih ljudi i loših ljudi kao i ovdje kao i kod nas dolje [u Tunisu].“, S:4.

Vrijedi napomenuti da se politična situacija u Libanonu i Tunisu u velikoj mjeri razlikuje od one u Iranu, iako su sve navedene islamske zemlje. Samim time može se reći da bilo kakva usporedba mentaliteta ljudi ovisi o političkom, religijskom i društvenom ustrojstvu zemlje, te da su u pitanju velike razlike, pogotovo kada je riječ o poziciji žena u društvu. Iako se neće ulaziti u detalje, jer su sudionice istraživanja doselile u Republiku Hrvatsku prije više od 10 godina, vrijedi spomenuti da je samo prošle godine (2022.), kako je bilo izvještavano na svim medijskim platformama na globalnoj razini, ženama bilo ukinuto pravo na sudjelovanje u višem obrazovanju, sportovima, politici i ostalom, te su vladali nemiri potaknuti ukidanjem prava ženama.

Kada je riječ o manama i vrlinama rada i procesa zaposlenja u Republici Hrvatskoj, sudionici su ukazali na sljedeće:

a) Pitanje rasne, religijske i kulturološke uključenosti (pozitivna i negativna diskriminacija)

„Otprilike, prije kad sam vozio malo taksi, kad sam stigao na odredište čeka meni neki ono, klijent il' mušterija kako se kaže. Pa, prije ulaska u auto otprilike je rekao 'e moj, evo ćemo danas voziti s talibanom'. Odnosno, ne zna on što znači taliban nego tako se čuje među ljudima da taliban, da su neki loši ljudi, ne znam šta. Neću sad reć' da su dobri ili ne, nego on spomenuo nešto loše u, kako on mislio. Pa tako, otprilike. I bila je neki, ono, problema i došla je policija, pa smo riješili to na najmirniji, ono, način, ajmo reć'.“, S:4. (negativna diskriminacija i isključenost)

"O da, mislim da je jedna od prednosti to što ponekad, znaš, imaš neku tvrtku koja želi biti stvarno inkluzivna, znaš. I oni jednostavno osjećaju da svi gledaju, gledaju u zid i vide da su svi bijelci. Imamo neke investitore, oni žele vidjeti različite rase. I jednostavno će im se svidjeti, osjećam to, u sektoru u kojem radim. Vjerojatno, da nisam crnac, ne bih dobio ovaj posao, jer im je vjerojatno potreban netko tko će ih portretirati i prikazati. Sudionik dalje nabraja: ...homoseksualci, crnci, znaš, pa to žele. I u nekim se slučajevima osjećam se kao da, da to nije slučaj, možda ga ne bih ni dobio [posao]. To je jedan plus.", S:6. (pozitivna diskriminacija i uključenost)

b) Dostupnost poslovnih prilika za strance na tržištu rada (jezik i struka)

„Pa, plus možda jer znam više jezik. Anita: Aha, više jezika govorite pa, to mislite? Da, da. I to vam automatski, ako sam dobro shvatila, onda vam je bilo lakše možda nać posao jer znate više jezika? ...pa, da.“, S:8.

„Mislim da je glavni razlog bio jezik i zapravo u usporedbi s tada, sada je malo lakše pronaći posao jer ako govorite engleski ili neki drugi jezik osim hrvatskog, tvrtke su otvorenije. Da se ne koristi hrvatski, možda ne svi, ali rekao bih velike tvrtke koje su otvorene prema drugim zemljama i moraju raditi s drugim zemljama, drugim partnerima, recimo, njima nije problem da netko ne govori hrvatski.“, S:3.

c) Atmosfera i kulturološki aspekti hrvatskog društva (prihvaćanje i način života)

„Prednost, rekao bih, atmosfera, opet, sami hrvatski ljudi. Oni su društveni ljudi i u usporedbi s onime prije [kakvi su bili prije], prihvaćaju više, otvoreniji su, postaju otvoreniji prema drugim kulturama, drugim regijama“, S:3. Ovaj je sudionik i ranije govorio o hrvatskom narodu u pozitivnom kontekstu (prihvaćanje i ljubav prema životu), odnosno o sličnostima u mentalitetu Hrvata i ljudi u Libanonu.

„Sjećam se tada, kad sam odlazio u ured, znaš, završiš posao i onda imamo team building i nakon toga neki ljudi će kao-, stvarno klikneš na poslu. 'Ma, idemo na kavu ovaj dan. Nađimo se ovaj dan.' Sjećam se da smo išli igrati nogomet s nekima.“, S:6.

O kulturi sporta u Republici Hrvatskoj, odnosno hrvatskom nogometu, dali su osvrt:

„Tada zapravo nisam ni znao puno o Hrvatskoj. Mislim da sam znao samo o nogometu, znaš?“, S:6.

„Poznavao sam Hrvatsku, kroz nogomet, jer hrvatska reprezentacija je stvarno poznata i kad je bilo natjecanje, svjetsko prvenstvo, gledao sam Hrvatsku. 'Oh, ovo je Hrvatska', ali nikad ne pomislim da ću završiti ovdje.“, S:5

Zbog prirode intervjui i opsega dobivenih informacija, većina sudionika je direktno ili indirektno kroz tijek intervjua i svoje odgovore davala dvoznačne odgovore. Primjerice, neki sudionici su i kao vrlinu i manu naveli plaću, kao vrlinu i manu atmosferu, te kao vrlinu i manu pronalazak posla u međunarodnim tvrtkama. Također, pitanje diskriminacije pri zapošljavanju i na radnom mjestu obuhvaća i iskustva, kako negativne, tako i pozitivne diskriminacije. Samim time, nije bilo moguće odgovore svesti na „pluseve i minuse“ procesa zapošljavanja i rada u Republici Hrvatskoj, kako se prvenstveno očekivalo, već je trebalo sve informacije svesti u jednu koherentnu sliku različitih elemenata proživljenih iskustava izrečenih tijekom različitih faza intervjua.

6.3. PRILAGODBA NA ŽIVOT I RAD U HRVATSKOJ

Sudionici istraživanja su puno govorili o problemu nepoznavanja hrvatskog jezika i koliko im je spomenuto utjecalo na pronalazak posla i samo iskustvo rada. Nadalje, nastojalo se saznati koliko im je zapravo važan jezik u komunikaciji, kako na poslu, tako i u privatnom životu. Ovime će se vidjeti ukoliko su uspjeli riješili jedan od svojih glavnih problema integracije u hrvatsko društvo, uzevši u obzir i da se slika hrvatskog društva značajno promijenila u posljednjih nekoliko godina. Spomenutom su pridonijeli širenje na međunarodno tržište rada i samim time potražnja za engleskim jezikom i IT stručnjacima.

- a) Hrvatski jezik nije potreban na trenutnom radnom mjestu sudionika

Ovdje se uklapaju sudionici S:1, S:2, S:3, S:5, S:6 i S:7 (dakle svi osim S:8 koja je rekla da su joj jezik i komunikacija na poslu važni). Na temelju prethodno citiranih izjava intervjua u opisivanju

izvršavanja poslova saznalo se da S:2 S:3, S:5, S:6, trenutno rade na poslovima koji ne zahtijevaju nikakvo znanje hrvatskog jezika, već engleskog ili francuskog.

Nadalje, S:1 spominje da ima puno stranih radnika koji rade na hrvatskom jeziku, te uspoređuje sadašnju situaciju na tržištu rada u hrvatskom društvu s onom od prije (kada je krenula s radom u Hrvatskoj):

„Zapravo bi rekla da je sad drugačije nego od kad sam ja počela radit zato što sad kafići koje idem većinom koji su u centar grada sad ima puno stranci koji ne znaju hrvatski. Dolaze ti i samo engleski priča. Ajmo reć', ono, to je promijenilo.“, S:1.

b) Sudionici koriste hrvatski jezik u privatnom životu više nego na poslu

U ovaj dio možemo prvenstveno ubrojiti one sudionike koji su odabrali da se intervju provede na hrvatskom jeziku, zatim i sve one sudionike koji žive u Republici Hrvatskoj već nekoliko godina, ne koriste hrvatski jezik kao primarni na poslu, te su izjavili da znaju govoriti hrvatski jezik. Ovdje se može povući poveznica s društvenim životom sudionika i nastojati shvatiti njihovo viđenje uključenosti kada je riječ o integraciji u hrvatsko društvo:

„Na mom radnom mjestu nije baš važno [pričati hrvatski], ali vidim da kad, na primjer, pričam hrvatski sa svima, oni su tako sretni.“, S:3.

„Pričao bih na hrvatskom i, ono što razumijem o ljudima je da, kad govoriš njihov jezik, oni su stvarno, stvarno puno pažljiviji prema tebi.“, S:6.

S:8 je na pitanje o važnosti jezika i komunikacije izvan posla odgovorila da je važan „100 posto“.

„...za integraciju morate govoriti lokalni jezik i to će biti vrlo korisno za vašu komunikaciju s ljudima i, naravno, ljudi će lako komunicirati s vama i voljeti vas jer govorite njihov jezik.“, S:5.

Već se u demografskom upitniku načela tema religioznosti, a sljedeće pitanje nastojalo je dublje ući u poimanje, prakticiranje i iskustvo religioznosti, sveukupnu važnost prisutnosti vjere u životu, kao i mišljenja sudionika na tu temu. Naravno, s poveznicom na iskustvo rada. Uz važnost vjere sudionicima, postavilo se pitanje važnosti njihove vjere i njihovim poslodavcima, odnosno,

nastojalo se ispitati iskustvo sudionika jesu li ispoštovana njihova radna prava slobodnih dana za muslimanske praznike, te jesu li im poslodavci ustupili s dodatnim mogućnostima i vremenom za prakticiranje njihove religije:

„To nešto između mene i Bog, nije to ništa važno za drugi ljudima. Sudionica nastavlja: Svi su me prihvatili kakva sam ja. Slavam i Bajram, slavam i Uskrs, slavam i Božić, slavam sve. I poštivam me ljudima, imam dosta prijatelje, koji su druga vjera, koji su Hrvati i tak.“, S:8.

Na upit ima li poslodavac razumijevanja za njegovu religiju, S:5 odgovara da je pitao može li moliti na radnom mjestu, te nastavlja: *„Dopuštaju mi. I svaki put kad mi je vrijeme za molitvu, samo im kažem, 'OK, moram se ići moliti'. Kažu 'idi', ja se molim i, naravno, ako to tražim na svom poslu da se molim na vrijeme, to je zato što je vjera za mene život ne može ići bez Boga, bez obzira koju vjeru prakticiraš, možete biti Kršćani ili Židovi ili Muslimani. Jer mi smo muslimani i vjerujem da ne postoji pravi, neistiniti Bog. Postoji jedan Bog za sve nas i to je Bog koji nas je sve stvorio.“, S:5.*

Na temu slobodnih dana za muslimanske blagdane S:1 dijeli svoju trenutnu situaciju: *„Imamo, imamo stvarno, ono. Imamo kao, ja mislim čak to je dio zakona. Nisam sigurna, da imaš kao 3 dana slobodno zbog vjera. I tak, nije bilo samo za mene nego isto za kolege koji su iz Srbije. Kao za njihova Uskrs, za njihova Božić. I meni za Bajram, za Ramazan bi dobila jednu. I naravno samo to prijaviš, imaš slobodne dane i imaju razumijevanje, to bez pitanje, ono.“*

Kao voditelj tima, S:3 priča o situaciji gdje ga je podređeni tražio da radi od kuće zbog posta za Ramazan: *„Zaista nikada nisam imao problema sa svojom vjerom i poslodavcima. Hm, čak sam i ja imao agenta koji je musliman i bio je Ramazan prošli mjesec. Pa me zamolio da radim od kuće jer će postiti, rekao sam 'nema problema'.*

Na pitanje razumijevanja poslodavca za njegovu religiju S:4 komentira: *„Da, naravno, podosta, da, baš. Iskreno, super mi je. Kad sam osjećao kao da, da sam stranac u biti ili kao, ili kao da ono vjerujem u nešto drugo, nego uvijek je bio sve okej, sve super, i eto.“*

6.4. BUDUĆNOST U HRVATSKOJ

Ulaskom u temu budućnosti u Republici Hrvatskoj imali su se na umu razlozi migracije doseljenika u uzorku, kao i dužina njihovog življenja u Republici Hrvatskoj. Ovdje se već nazirao kraj intervjua, nastojalo se saznati planiraju li ostati s obzirom što su sve doživjeli od dolaska do danas. Zbog dubine intervjua i opsežnosti dobivenih informacija još se nekoliko faktora moralo uzeti u obzir. Primjerice, neki od sudionika su u Republiku Hrvatsku doselili sami, ali su tijekom svog života u Republici Hrvatskoj osnovali obitelj, što mijenja sliku njihovih budućih nastojanja migracija (ukoliko bi do njih došlo). Nadalje, svi sudionici za sada imaju želju ili plan ostati u Republici Hrvatskoj. Mišljenja sudionika će se prikazati u najrelevantnijim crtama:

„Da, da, da, da, da. Planiram ostat u Hrvatskoj, definitivno. Nemam. Mislim lijepo mi je ovdje. Sad imam ponovo svoj društvo, imam posao koji sam trenutačno jako zadovoljna, imam obitelj tu i imam great support system, koji ne bi ono, za sad ne razmišljam otić' negdje drugo. Volim Zagreb.

A kao mogući razlog odlaska spominje: *Pa, došlo bi kao posao, da u jednom trenutku da me ne poštuju ili da me, da ne ocjene mene, kao osoba. A Zagrebu, ja živim ovdje evo 14 godina, nikad nisam imala loše iskustvo.“*, S:1.

„Pa, voljela bih ostati u Hrvatskoj, ali mislim da mi to nije mogućnost. Dakle, stvarno ovisi hoću li moći pronaći posao, hoću li pronaći posao u području koje mi se sviđa. Onda ću naravno živjeti ovdje jer iskreno, već sam se selila 'naprijed-nazad' iz jedne zemlje, ne samo države, preselila sam se s jednog kontinenta na drugi kontinent i stvarno nisam raspoložena to ponoviti.“, S:2.

„Možda ako dobijem priliku vani [preselio bi se], da, ali, hm, kad sam ja u pitanju, stvarno bi mi bilo draže dobiti tu priliku u Hrvatskoj jer mi je-, stvarno mi je ugodno ovdje. Imam, opet, svoje prijatelje i život, društveni život, tako da bi bilo super da mogu ostati u Hrvatskoj, da, sigurno.“, S:3.

„Da, trenutno to moj je privremen poso' dok ne nađem nešto po strucima. Što se tiče planiranje, ostati u Hrvatskoj, vjerovatno bi mogao još ostat, dok, ono, imam važeće papire do tad.“ S:4.

„Sada planiram ostati ovdje jer moja kćer ima četiri godine. I to je jedan od razloga zašto mislim da sam ovdje, za sada, jer bih volio da me poznaje, kao, uz odrastanje da me poznaje, stvarno, da

zna da sam ja-, ona zna naravno, da sam ja njezin otac, ali volio bih je, znaš, duže gledati kako odrasta.“, S:5.

„Stvarno volim ovu zemlju. Lijepa je, prekrasno mjesto. Osjećam se kao kod kuće.“, S:6.

Sudionik 7 je rekao da bi htio ostati u Hrvatskoj, ukoliko ima posao, a za daljnje planove kaže:

„Sada, ne mislim tako jer ne razmišljam o tome. Ali možda u budućnosti. Pa ne znam.“, S:7.

7. RASPRAVA

U užem okviru nastajala su se spoznati iskustva doseljenika islamske vjeroispovijesti kada je riječ o pronalasku posla i radu u Republici Hrvatskoj, dok se u širem okviru nastojalo saznati kakva je Republika Hrvatska kao receptivna zemlja u smislu radnog doseljništva islamske vjeroispovijesti. Kako potvrđuju Božić, Kuzmanović i Barada (2013), posljednje desetljeće prikazuje rastuću stopu radnih imigracija, čime Republika Hrvatska više nije percipirana samo kroz emigracijski kontekst.

U istraživanju prevladavaju radni migranti sa zagrebačkog područja. Uobičajeno je da migranti doseljavaju u glavne ili veće gradove zbog boljih prilika pronalaska posla. U malim gradovima i mjestima, ruralnim sredinama, te na otocima većinu dostupnih poslova zauzme lokalno stanovništvo. Ovdje se može izdvojiti turistička sezona kao zaseban okvir poslovnih prilika za strane radnike, ali taj okvir ponajviše nudi fizičke poslove, te istraživačica nije bila u mogućnosti putovati za vrijeme turističke sezone.

Poslovne prilike za žene u nekim islamskim zemljama nemaju povezanosti s njihovim obrazovanjem, te se zapošljavaju u „ženskim poslovima“, iako su završile, primjerice, elektrotehniku i inženjerstvo. Dok je na primjeru muškaraca u islamskim zemljama pronalazak posla sveden na društvene veze koje određuje društveni status, te omjer slobodnih mjesta na tržištu rada u njihovoj struci. Drugim riječima, ograničenja u islamskim zemljama na razini spolova nikako ne idu u korist žena. Republika Hrvatska smatra se značajno liberalnijom zemljom kada je riječ o ravnopravnosti spolova, a to se odražava i na tržištu rada. Važno je napomenuti da nisu sve islamske zemlje iste, te se pozicija žene u društvu bazira na stupnju liberalnosti tog društva, koji ovisi o vladajućim političkim strukturama i propisanim zakonima.

Nadalje, migranti su glavni korisnici novonastalih prilika međunarodne suradnje tržišta rada, što je obrazložio i Mesić (2002) u svojoj interpretaciji internacionalizacije u svrhu tokova kapitala. Gotovo svi sudionici danas su zaposleni u kompanijama i na radnim mjestima za koje jezik nije najvažniji, na kojima mogu raditi na engleskom jeziku, francuskom jeziku ili programskom jeziku. Ovaj je nalaz najreprezentativniji na primjeru sudionika koji u Republici Hrvatskoj borave već nekoliko godina. Ovdje je riječ o stranim tvrtkama s podružnicama u Republici Hrvatskoj i domaćim tvrtkama sa stranim klijentima. Za takve poslove, najpoželjniji je engleski jezik, jer se

smatra univerzalnim međunarodnim jezikom. Može se reći da je Republika Hrvatska postala mnogo otvorenija prema stranim radnicima i međunarodnom tržištu rada u usporedbi s vremenom prije koronavirusa, te prije i na počecima stupanja u Europsku Uniju.

Također, zbog spomenute uključenosti u međunarodno tržište rada, ne preostaje prostora za nacionalnu, rasnu ili religijsku diskriminaciju u negativnom smislu. Nasuprot tome, tržište rada koje je isključivo na temelju svoje usredotočenosti na samo lokalnu razinu i sredinu, ne može se pohvaliti odsustvom takve negativne diskriminacije. Drugim riječima, strani radnici će, kada se radi o pozitivnom radnom iskustvu, uz iznimke, više prosperirati u međunarodnom okruženju nego lokalnom.

Gregurović, Kuti i Župarić-Ilijić (2016) proveli su istraživanje stavova domicilnog hrvatskog stanovništva prema stranim radnicima, gdje su zaključili da strani radnici nisu doživljeni kao prijetnja kulturološkim ili vrijednosnim aspektima hrvatskog društva. Kada je riječ o kulturološkim aspektima društva, hrvatsko katoličko je sasvim drugačije od islamskih. Predodžba o islamskoj religiji i kulturi je najviše prikazivana u negativnom kontekstu u medijima, što može dovesti do neosnovanih predrasuda. Međutim, iako je nekolicina sudionika izjavila da su doživjeli neki oblik negativnog iskustva na poslu (vezanog uz diskriminaciju na bazi religije i nacionalnosti), naglasili su da nisu ulazili u nikakve sukobe. Giddens (2005) spominje rizik u kontekstu pokretača promjena suprotnom prepuštanju „religiji, tradiciji ili hirovima prirode“. Sudionici koji aktivno prakticiraju islam, pronalaze načine za nesmetano prakticiranje izvan posla, u slučaju da na poslu ili uz posao nemaju mogućnosti činiti isto. Drugim riječima, njihov odnos s njihovom vjerom ne ometa njihov posao, a njihov posao ne ometa njihovu religijsku praksu.

Pitanje obrazovanja je u većinski bila namijenjena za dublju spoznaju razloga dolaska, kulturoloških razlika, mogućnostima zaposlenja u struci, te da se sudionicima omogući dodatan prostor u kojem mogu govoriti o svojim iskustvima kojih se ranije nisu sjetili, a htjeli su povezati ili nadodati. Nadalje, prilagodba sudionika na život i rad u Republici Hrvatskoj, odnosno stupanj uspješnosti njihove integracije, proučio se u okviru jezika, religije i poimanja budućih planova i mogućnosti.

Sudionike istraživanja, kada je riječ o životnom standardu i tržištu rada u Republici Hrvatskoj, trenutno najviše muče jednaki problemi koji muče hrvatsko domicilno stanovništvo, a to je iznos plaća u odnosu na životni standard. Samim time, možemo reći da su se integrirali u hrvatsko

društvo kada je riječ o pogledu na ekonomsku situaciju i tržište rada, jer ga ipak, uz domicilno stanovništvo, žive i oni sami, a većina i značajan broj godina. Međutim, kao što su spomenuli Božić, Kuzmanović, i Barada (2013), postoji mogućnost da će stečeni osjećaj integriranosti doživjeti pad ukoliko strani radnici postanu veća konkurencija hrvatskim radnicima na tržištu rada (bilo da je riječ o pronalasku posla na temelju radnog iskustva ili kvalitetnijem izvršavanju rada).

Također, na temelju analize intervjua i iskaza sudionika, kao i nalazima relevantne literature, možemo se ponovno osvrnuti na to da je Republika Hrvatska, kao zemlja primitka, promijenila integracijske potrebe time što je svoje poslovanje proširila na međunarodno tržište rada, što je poznavanje jezika uklonilo s pozicije ključnog faktora integracije. Omogućeni su alternativni načini komunikacije. Prema Haramija i Trošelj Miočević (2018), komunikacija je jedan od ključnih preduvjeta za integraciju kada je riječ o kulturi, jer upravo zbog komunikacije postaje moguće sjedinjenje s društvom u kojem žive i rade.

Samim time, strani radnici u Republici Hrvatskoj više nisu ograničeni na izvršavanje ponajviše fizičkih poslova. Janković (2009) spominje „kompleksne socio-kulturne posljedice“ uzrokovane napretkom Republike Hrvatske u kontekstu informacijskih tehnologija. Kao što je analiza u sklopu ovog istraživanja pokazala, većina sudionika je visoko obrazovana, a iako nije oduvijek bilo tako, danas radi u IT industriji ili obavlja neki uredski posao, a to su struke i poslovi koji su i Hrvatima privlačni.

8. ZAKLJUČAK

Iskazi sudionika približili su i dočarali prikaz njihovog osobnog doživljaja kada je riječ o susretanju s poteškoćama u pronalasku posla i radu u Republici Hrvatskoj, te kada se radi o doseljenicima islamske vjeroispovijesti iz zemalja trećeg svijeta koji posjeduju sasvim drugačiju kulturu, zakone, jezik, obrazovanje i religiju. Na temelju njihovih intervjuua uspješno se doći do informacija koje su odale koji su to izazovi i poteškoće, te kako su se s njima nosili.

Sudionici i njihova osobna iskustva pronalaska posla i rada u Republici Hrvatskoj imaju razlike i sličnosti po razlozima dolaska, rizicima dolaska, poteškoćama pronalazanju posla. Za razloge dolaska dobiveni su, na temelju analize odgovora sudionika, sljedeći razlozi: zbog načina života, kulture te sigurnosti, zbog ljubavi, zbog (povoljnog) obrazovanja, zbog volontiranja i posla. Glavni rizici migracije po navodima sudionika su: rizik nepoznavanja jezika, rizik diskriminacije, rizik (ne)spособnosti prilagodbe, te rizik napuštanja obitelji (življenja samostalnog života). Poteškoće pronalaska posla ovisile su o tome jesu li sudionici imali pomoć pri pronalasku posla ili ne, dok su same poteškoće počivale na temeljima: neznanja hrvatskog jezika, diskriminacije, birokracije i pandemije koronavirusa. Sudionici su na primjerima svojih iskustava radili usporedbu tržišta rada u Republici Hrvatskoj i onoga svoje zemlje, te su naveli razlike (ravnoteža plaće i životnog standarda, radnog i slobodnog vremena, struke i prakticiranog rada, jednakosti spolova na radnom mjestu) i sličnosti (niska primanja, mentalitet stanovništva). Nadalje, sudionici su podijelili svoje poimanje mana i vrlina pronalaska posla i rada u Republici Hrvatskoj. U tom segmentu osvrnuli su se na pitanje rasne, religijske i kulturološke uključenosti, dostupnost poslovnih prilika za strance, atmosfere i kulturoloških aspekata hrvatskog društva, te poslovnih prilika temeljenih na poznanstvima. Sudionici su u promišljanju o manama i vrlinama bili podijeljenih mišljenja, odnosno nekima su vrline bile mane i obrnuto, a nekima su određeni aspekti bili mana i vrlina u jednom. Nadalje, u usporedbi iskustava sudionika, može se reći da im je u počecima pronalaska poslova najveći problem bio nepoznavanje hrvatskog jezika, a spomenuti problem više nemaju, ili imaju u značajno manjoj mjeri. Na temelju proživljenih iskustava, sudionici su zaključili da vole Republiku Hrvatsku i da im je ovdje lijepo. Neki od razloga su hrvatska kultura i Hrvati općenito, kao ljudi, te prirodne ljepote područja. Također, neki su ovdje osnovali i obitelj, „pustili korijenje“, te ih sada više toga veže uz Republiku Hrvatsku i život u njoj, usporedno s vremenom njihovog

dolaska. Na temu njihove budućnosti u Republici Hrvatskoj, svi sudionici su izrazili želju da ostanu, neki čak i na trenutnim poslovima na temelju zadovoljstva okruženjem, ali svejedno drže vrata boljim prilikama ili sigurnijim opcijama otvorenima, ukoliko ih bude i ukoliko će biti nužne. Drugim riječima; ne žele migrirati dalje, ali će to učiniti ukoliko budu primorani, te u svrhu stjecanja relevantnih faktora kao što su: bolji životni standard, veća sigurnost, te osobni i opći napredak.

9. LITERATURA

Babić, D. (2003). 'Milan Mesić, Međunarodne migracije: tokovi i teorije', Migracijske i etničke teme, 19(1), str. 119-122. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/134993> (Datum pristupa: 28.08.2023.)

Benson, M. (2010). The Context and Trajectory of Lifestyle Migration. *European Societies*, 12(1), 45–64. <http://doi.org/10.1080/14616690802592605>

Blagojević, A. (2020). 'Pravni i institucionalni okvir integracije migranata u hrvatsko društvo', Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 57(3), str. 707-737. <https://doi.org/10.31141/zrpfs.2020.57.137.707>

Božić, S., Kuzmanović, B., i Barada, V. (2013). 'Strani radnici u Hrvatskoj: porijeklo, status, orijentacije', Migracijske i etničke teme, 29(3), str. 367-404. <https://doi.org/10.11567/met.29.3.3>

Buljan, I. (2021). 'IZVJEŠTAVANJE O REZULTATIMA KVALITATIVNIH ISTRAŽIVANJA', Zdravstveni glasnik, 7(2), str. 49-58. <https://doi.org/10.47960/2303-8616.2021.14.49>

Čačić-Kumpes, J., Gregurović, S., i Kumpes, J. (2012). 'Migracija, integracija i stavovi prema imigrantima u Hrvatskoj', Revija za sociologiju, 42(3), str. 305-336. <https://doi.org/10.5613/rzs.42.3.3>

Giddens, A. (2005). Odbjegli svijet – Kako globalizacija oblikuje naše živote. Naklada Jesenski i Turk, str. 44-47

Gregurović, M., Kuti, S., i Župarić-Iljić, D. (2016). 'Stavovi prema migrantskim radnicima i tražiteljima azila u istočnoj Slavoniji: dimenzije, odrednice i razlike', Migracijske i etničke teme, 32(1), str. 91-122. <https://doi.org/10.11567/met.32.1.4>

Haramija, P., i Trošelj Miočević, T. (2018). 'RELIGIJA I EKONOMSKA INTEGRACIJA MIGRANATA U EUROPSKOJ UNIJI', Ekonomska misao i praksa, 27(1), str. 335-374. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/202287> (Datum pristupa: 29.08.2023.)

- Huddleston, T. i Mikaba, P. (2017). Policymakers: Be as bold as your constituents and support a welcoming Europe!, u: European Parliament. Attitudes towards immigration in Europe: myths and realities. European Social Survey ERIC, str. 3 https://www.europeansocialsurvey.org/docs/findings/IE_Handout_FINAL.pdf (Datum pristupa: 28.8.2023.)
- Janković, V. (2009). 'CYBERFEMINIZAM IZMEĐU TEORIJE I POKRETA. Osvrt na Hrvatsku', Socijalna ekologija, 18(1), str. 5-27. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/41031> (Datum pristupa: 28.08.2023.)
- Kovač, T. (2009). 'Islam kao paradigma suvremenom europskom društvu i kršćanskoj misli', Nova prisutnost, VII(2), str. 207-220. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/42783> (Datum pristupa: 28.08.2023.)
- Kumpes, J. (2018). 'Religioznost i stavovi prema imigrantima u Hrvatskoj', Migracijske i etničke teme, 34(3), str. 275-320. <https://doi.org/10.11567/met.34.3.3>
- Lalić Novak, G., i Giljević, T. (2019). 'Pravno i institucionalno uređenje integracije migranata u Republici Hrvatskoj – prema europskom modelu', Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, X(1), str. 163-184. <https://doi.org/10.32984/gapzh.10.1.8>
- Latifi, B., i Shtufi, K. (2019). 'O strujama suvremenoga islama, svetom ratu i čitanju Kurana', Obnovljeni Život, 74.(3.), str. 379-398. <https://doi.org/10.31337/oz.74.3.7>
- Mesić, M. (2002). 'Globalizacija migracija', Migracijske i etničke teme, 18(1), str. 7-22. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/107346> (Datum pristupa: 28.08.2023.)
- Mesić, M (2002). Međunarodne migracije: tokovi i teorije. Zagreb: Filozofski fakultet, Zavod za sociologiju, str. 405
- Ramadan, Tariq (2012). Islam and the Arab Awakening. New York: Oxford University, str. 68
- Ritzer, G. (1997). Suvremena sociološkijska teorija. Nakladni zavod Globus, Zagreb, str. 411-423
- S. Castles, H. de Haas, M. J. Miller, (2014), The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World, Fifth Edition, Palgrave Macmillan, str. 1

TADIĆ, J., DRAGOVIĆ, F., i TADIĆ, T. (2016). 'Migracijska i izbjeglička kriza – sigurnosni rizici za EU', Policija i sigurnost, 25(1/2016), str. 14-42. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/160609> (Datum pristupa: 28.08.2023.)

Takahashi, M., Skoko, F., i Pavić, D. (2018). 'Uloga digitalnih medija i uspon populizma u kontekstu aktualne izbjegličke krize', Communication Management Review, 03(02), str. 96-110. <https://doi.org/10.22522/cmr20180236>

Teokracija. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 28. 8. 2023. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=60863>

Vukorepa, I. (2018). Migracije i pravo na rad u Europskoj uniji. Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 68 (1), 85-120. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/195559>

Zeman, Z. (2004). Autonomija i odgođena apokalipsa. Hrvatska sveučilišna naklada, str. 215-277

Zakon.hr (pročišćeni tekstovi zakona):

Zakon o radu (Republike Hrvatske); web stranica: <https://www.zakon.hr/z/307/Zakon-o-radu> (Datum zadnjeg pristupa: 28.8.2023)

Zakon o strancima (u Republici Hrvatskoj); web stranica: <https://www.zakon.hr/z/142/Zakon-o-strancima> (Datum zadnjeg pristupa: 28.8.2023)

Zakon o obavljanju studentskih poslova (u Republici Hrvatskoj); web stranica: <https://www.zakon.hr/z/1173/Zakon-o-obavljanju-studentskih-poslova> (Datum zadnjeg pristupa: 28.8.2023)

Zakon o hrvatskom državljanstvu; web stranica: <https://www.zakon.hr/z/446/Zakon-o-hrvatskom-dr%20%C5%BEavljanstvu> (Datum zadnjeg pristupa: 28.8.2023)

Zakonski odobreni neradni dani (blagdani) za muslimane u Hrvatskoj:

e-Građani; web stranica: <https://mvep.gov.hr/veleposlanstvo-153272/blagdani-i-neradni-dani-180150/180150> (Datum zadnjeg pristupa: 28.8.2023)

Mahdi, Muhsin S. , Schimmel, Annemarie and Rahman, Fazlur. "Islam". Encyclopedia Britannica, 26 Aug. 2023, <https://www.britannica.com/topic/Islam> Accessed 28 August 2023.

10. PRILOZI

a) Popis tablica

Tablica 1: Stavovi spram radnika imigranata domicilnog stanovništva Istočne Hrvatske (%).

Izvor: Gregurović M., Kuti S., Župarić-Iljić D. (2016, 107).

Tablica 2: Bračno stanje i religioznost

Tablica 3: Mjesto rođenja i državljanstvo

Tablica 4: Obrazovanja i poslovni status

b) Upitnik i predložak za intervju na hrvatskom jeziku:

1. Koje ste godine rođeni? _____

2. Koji je Vaš trenutni bračni status?
 - a) braku sam
 - b) u vezi sam
 - c) slobodan/slobodna
 - d) rastavljen/rastavljena
 - e) udovac/udovica

3. Imate li djece?
 - a) Da
 - b) Ne

4. Smatrate li se religioznom osobom?
 - a) Da
 - b) Ne (idi na 6. pitanje)

5. Prakticirate li (aktivno) Islam?
 - a) Da
 - b) Ne

6. Gdje ste rođeni i gdje ste živjeli prije preseljenja u RH?
 - a) Rođen: _____
 - b) Živio: _____

7. Koliko dugo živite u RH?

8. Živate li sami?

a) Da

b) Ne

9. Imate li hrvatsko državljanstvo?

a) Da

b) Ne

10. Jeste li sami doselili? Ako ne, s kime (prijatelji/obitelj)?

11. Koju ste školu završili? Označite najviši postignuti stupanj.

a) Osnovna škola ili manje

b) Srednja škola

c) Viša ili visoka škola, preddiplomski ili diplomski studij, poslijediplomski studiji, doktorat

12. Koji je Vaš trenutni poslovni status?

a) U radnom odnosu (ići na pitanje 13)

b) Studiram (ići na pitanje 14)

c) Radim i studiram

d) Nešto drugo, što? _____

13. Gdje radite (navesti i radni sektor)?

14. Što studirate?

15. Koliko dugo ste zaposleni u RH?/Studirate u RH?

RAZLOZI PRESELJENJA U HRVATSKU TE USPOREDBA S ISKUSTVOM IZ BIVŠE DRŽAVE RADA I STANOVANJA

1. Kako ste došli u Hrvatsku, možete li opisati?
2. Koji su bili najveći rizici u procesu vaše odluke o preseljenju?
3. Možete li opisati kako je teкао put pronalaska posla u RH?
 - a) Jeste li sami pronašli/tražite posao ili ste imali pomoć/posrednika (npr. agencija)?
 - b) Jeste li imali ikakvih poteškoća u pronalasku posla u RH? Navedite primjer.
4. Jeste li ikada bili zaposleni i vašoj zemlji?
5. Možete li navesti neke razlike u radu/plaći/uvjetima u RH i vašoj zemlji.
6. Navedite neke mane i neke vrline vezane uz rad u RH i proces zaposlenja u HR.
7. Za one koji su studirali u RH: Možete li navesti neke razlike u sustavu obrazovanja RH i vaše zemlje.

PRILAGODBA NA ŽIVOT I RAD U RH

8. Koliko Vam je bitan jezik i komunikacija na Vašem radnom mjestu?
9. Koliko Vam je bitan jezik i komunikacija izvan posla?
10. Jeste li doživjeli neka neugodna iskustva na poslu samo zbog svog podrijetla? Opišite.
11. Koliko Vam je važna vjera u životu?
12. Ima li vaš poslodavac razumijevanje za Vašu vjeru?
13. Kako biste opisali svoj sadašnji društveni život?

BUDUĆNOST U RH

14. Jeste li zadovoljni svojim radnim mjestom i uvjetima rada u RH?
15. Planirate li ostati u Hrvatskoj? Ako da, na ovom ili nekom drugom poslu?
16. Što bi moglo utjecati na vašu odluku/promijeniti vašu odluku?

c) Upitnik i predložak za intervju na engleskom jeziku:

1. In which year were you born? _____

2. What is your current marital status?

- a) I am married
- b) I am in a relationship
- c) Not married or in a relationship
- d) Divorced
- e) Widower/widow

3. Do you have children?

- a) Yes
- b) No

4. Do you consider yourself a religious person?

- a) Yes
- b) No (go to question 6)

5. Do you practise Islam?

- a) Yes
- b) No

6. Where were you born and where did you live before you moved to the Republic of Croatia?

a) Born: _____

b) Lived: _____

7. How long have you lived in the Republic of Croatia?

8. Do you live alone?

a) Yes

b) No

9. Do you have Croatian citizenship?

a) Yes

b) No

10. Did you move here yourself? If not, with whom (friends/family)?

11. Which school did you complete? Tick the highest qualification obtained.

a) Primary school or less

b) High school

c) University, undergraduate or postgraduate, doctorate

12. What is your current occupational status?

a) Working

b) Studying (go to question 14)

c) Working and studying

d) Something else, what?

13. Where do you work (indicate the area of work)?

14. What are you studying?

15. How long have you been employed in the Republic of Croatia?/ How long have you been studying in the Republic of Croatia?

REASONS FOR MOVING TO CROATIA AND COMPARISON WITH THE EXPERIENCE FROM HOME COUNTRY

16. How did you come to Croatia, can you describe that?

17. What were the biggest risks in your decision to move?

18. Can you describe how the search for a job in the Republic of Croatia went?

a) Did you find or look for a job yourself or did you have help/intermediaries (e.g. an agency)?

b) Did you have any difficulties in finding a job in the Republic of Croatia? Give an example.

19. Have you ever been employed by your country?

20. Can you name some differences in terms of work/salary/conditions in the Republic of Croatia and your country.

21. Name some disadvantages and some advantages associated with working in the Republic of Croatia and the employment process in the Republic of Croatia.

22. For those who have studied in the Republic of Croatia: Can you name some differences between the education system of the Republic of Croatia and that of your country?

ADAPTATION TO LIFE AND WORK IN CROATIA

23. How important are language and communication for you in your workplace?

24. How important are language and communication for you outside of work?

25. Have you ever had unpleasant experiences at work just because of your origin or appearance? Describe them.

26. How important is faith in your life?

27. Does your employer have understanding for your religion?

28. How would you describe your current social life?

YOUR FUTURE IN CROATIA

29. What would you say, are you satisfied with your job and working conditions in the Republic of Croatia?

30. Do you intend to stay in Croatia? If yes, in this or another profession?

31. What could influence/change your decision?